

Handelshøyskolen BI

MAN 50151 Governance; risikostyring, compliance og internrevisjon

Term paper 60% - W

Predefinert informasjon

Startdato:	06-09-2022 09:00 CEST	Termin:	202310
Sluttdato:	26-05-2023 12:00 CEST	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	P		
Flowkode:	202310 10024 IN17 W P		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Navn:

Nina Bjerkely, Camilla Simonsen, Katrine Åsheim

Informasjon fra deltaker

Tittel *:	Hvordan påvirkes norske selskapers virksomhetsstyring av nye krav til bærekraftsrapportering?		
Navn på veileder *:	Prof. Flemming Ruud Ph.D		
Inneholder besvarelsen konfidensielt materiale?:	Nei	Kan besvarelsen offentliggjøres?:	Ja

Gruppe

Gruppenavn:	(Anonymisert)
Gruppenummer:	9
Andre medlemmer i gruppen:	

Prosjektoppgave
ved Handelshøyskolen BI

Hvordan påvirkes norske selskapers
virksomhetsstyring av nye krav til
bærekraftsrapportering?

Eksamenskode og navn:

**MAN 50151 - Governance; risikostyring, compliance
og internrevisjon**

Utleveringsdato:

06.09.2022

Innleveringsdato:

11.05.2023

Stuedsted:

BI Oslo

Innholdsfortegnelse

Ordliste	iii
Sammendrag	iv
1 Innledning.....	1
2 Forskningsspørsmål.....	2
3 Bærekraft.....	2
3.1 Vår felles framtid.....	3
3.2 Parisavtalen- det grønne skiftet vil komme.....	3
3.3 FNs mål for bærekraftig utvikling	4
3.4 European Green deal (EGD)	5
4 Utgangspunkt, lover og sammenheng	6
4.1 Dagens bærekraftsrapportering.....	6
4.2 Klimaloven	7
4.3 Åpenhetsloven.....	7
4.4 EUs Taksonomiforordning	7
4.5 Task Force for Climate- related Financial Disclosures - TCDF.....	8
4.6 Global Reporting Initiative – GRI	8
4.7 Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD / Bærekraftsdirektivet.....	9
4.8 European Sustainability Reporting Standards - ESRS.....	11
4.9 Tidligere studier av bærekraftsrapportering.....	12
i. Deloitte – En temperaturmåling av bærekraftsrapportering til Norges 50 største virksomheter	12
ii. Finanstilsynet – Kartlegging av foretakenes bærekraftsrapportering	13
5 Governance.....	14
5.1 Trelinjemodellen.....	15
5.2 Risikoforståelse og -håndtering.....	17
5.3 Internkontroll	17
5.4 Compliance	19

5.5	Kultur, informasjon og kommunikasjon.....	20
5.6	Prinsipal-agent teori.....	21
5.7	Rapportering.....	22
5.8	Modenhetsmodellen for virksomhetsstyring.....	23
6	Metode	24
6.1	Datainnsamling – Dokumentanalyse	24
6.2	Spørreundersøkelse	25
6.3	Sekundærdata- spørreundersøkelse i regi av andre	25
6.4	Validitet og reliabilitet	25
6.5	Hypotese	26
7	Analyse.....	27
7.1	Mål og retning.....	28
7.2	Struktur.....	29
i.	<i>Roller og ansvar</i>	29
ii.	<i>Incentiver</i>	30
7.3	Gjennomføring.....	30
i.	<i>Klimarisiko</i>	30
ii.	<i>Dobbelt vesentlighet i risikovurdering</i>	31
iii.	<i>Kompetanse</i>	32
iv.	<i>Internkontroll</i>	33
i.	<i>Rapportering</i>	33
7.4	Læring og forbedring.....	34
i.	<i>Kontinuerlig forbedring</i>	34
ii.	<i>Modenhet</i>	35
8	Anbefalinger	37
9	Konklusjon	38
9.1	Spørreundersøkelse	41
9.2	Litteraturliste.....	45

Ordliste

CDP	Carbon Disclosure Project
CSRD	Corporate Sustainability Reporting Directive
COSO	Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission
EGD	European Green Deal
ESG	Environmental, Social & Governance (på norsk; miljø, sosiale forhold & virksomhetsstyring)
ESRS	European Sustainability Reporting Standards
EFRAG	European Financial Reporting Advisory Group
EU	European Union
FN	De Forente Nasjoner
FSB	The Financial Stability Board
GHG	Greenhouse Gas Protocol
GRI	Global Reporting Initiative
ICSR	Internal Control Sustainability Reporting (COSO)
IFRS	International Financial Reporting Standards (COSO)
IIA	Institute of Internal Auditors
IPPF	International Professional Practices Framework
ISO	The International Organization for Standardization
KPI	Key Performance Indicators
NFRD	Non-Financial Reporting Directive
NOU	Norges offentlige utredninger
NUES	Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse
SFRD	Sustainable Finance Disclosure Regulation
TCDF	Task force on Climate-related Financial Disclosures

Sammendrag

Siden 1970-tallet har bærekraft og bærekraftig utvikling vært et viktig tema. De negative konsekvensene av klimaendringer har ført til at FN og medlemslandene har påtatt seg et felles ansvar for å bidra til å løse verdens miljø- og fattigdomsutfordringer. Dette målet er blitt vedtatt gjennom forpliktelse til Paris-avtalen og ved å jobbe mot å oppnå FNs bærekraftsmål.

I 2022 ble det vedtatt et nytt EU-direktiv, CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive), som gir en felles standard og mål for medlemslandene når det gjelder rapportering på bærekraftsinformasjon. Formålet er ikke bare å samle mer tall og data, men å sikre at bærekraftsrapporteringen er relevant, dekkende og troverdig. En standardisert rapportering vil i tillegg til å øke åpenheten rundt bærekrafttemaet, føre til at investorer kan hensynte sosiale- og miljømessige aspekter når de tar beslutninger og vil også gi myndigheter og andre interessenter innsyn i foretakenes handlinger knyttet til å ta samfunnsansvar.

Frem til nå har det ikke eksistert en enhetlig standard til hvordan selskaper bør rapportere på informasjon relatert til bærekraft, og det har ikke vært noen krav at slik rapportering må kvalitetssikres av en uavhengig tredjepart. Dette har medført at det ikke nødvendigvis blir sammenheng mellom ord og handling, og at selskapene i stor grad har kunnet rapportere på utvalgte suksesshistorier.

I vår prosjektoppgave har vi undersøkt hvordan de nye kravene bør forstås, hvordan norske selskaper ligger an med tanke på forberedelser på fremtidige krav og hvilke konsekvenser det vil få for virksomhetsstyringen.

Gjennom en kvalitativ analyse har vi gjort et dykk i historiske hendelser relatert til bærekraft og gjeldende rettsakter som nå har resultert i CSRD. I tillegg har vi utført en spørreundersøkelse blant et utvalg av de største selskapene i Norge som mest trolig blir de første til å rapportere i henhold til direktivet.

Resultatet av kartleggingen viser at et utvalg av de største norske selskapene allerede er godt i gang med bærekraftsrapportering, men at det fremover vil være behov for et omfattende arbeid for å forstå og forberede selskapet til å møte mer detaljerte krav i CSRD. De selskapene som i dag rapporterer i henhold til et rammeverk, eksempelvis GRI (Global Reporting Initiative) eller TCFD (Task

force on Climate-Related Financial Disclosures), er best forberedt til å møte nye krav og vil nok kunne få en mykere overgang. Undersøkelsen viser at rapportering på hele verdikjeden og aktsomhetsvurdering etter et dobbelt vesentlighetsprinsipp er noe mangelfullt blant våre respondenter. Tilsvarende svakhet ser vi på hvordan bærekraftsinformasjonen bygger på god internkontroll.

Behov for økt og ny kompetanse, samt systemer, avhenger av hvor langt selskapene har kommet med bærekraftsrapportering i dag. For de selskapene som er mindre modne på området vil det sannsynligvis være behov for å bruke betydelige ressurser på å kartlegge kravene, forstå hvilke konsekvenser det vil få for virksomheten og deretter anskaffe riktig kompetanse og systemer.

Krav til å få bærekraftsinformasjon attestert av en tredjepart er en ny dimensjon som må hensyntas. Dette vil gi styret og spesielt revisjonsutvalget en utvidet oppgave. Kun et fåtall av våre respondenter får sin bærekraftsrapportering attestert av en tredjepart i dag.

Når det kommer til å innarbeide bærekraft i sine styringsstrukturer viser vår undersøkelse at de fleste selskapene er på god vei, likevel er det noe variasjon når det gjelder involvering og ansvarliggjøring av informasjonen fra styret og ledelsen.

Slik vi tolker CSRD så kreves det endringer på nesten alle områder av selskapenes virksomhetsstyring. En slik omstilling vil kreve høy ressursbruk og på kort sikt vil det nok føre til økte kostnader for selskapene. Undersøkelsen vår viser at det er de helt største aktørene som er mest modne, og det kan nok sees i sammenheng med at de har best tilgang på ressurser og kapital.

Avslutningsvis poengterer vi at god kvalitet på bærekraftsrapportering ikke nødvendigvis gjør et selskap mer bærekraftig, men at åpenhet om hvordan selskapet lever opp til samfunnets forventninger kan ha stor betydning for omdømme, måloppnåelse, konkurranseevne og levedyktighet på sikt.

1 Innledning

Virksomheters påvirkning på miljø- og sosiale forhold er et høyaktuelt tema. For å oppnå en bærekraftig utvikling er rapporteringen et viktig verktøy.

Rapporteringen gir investorer og andre interessenter informasjon slik at de kan hensynta sosiale- og miljømessige aspekter når de tar beslutninger, og setter interessenter generelt i stand til å stille foretak til ansvar for sine valg og handlinger knyttet til samfunnsansvar (Fallan, 2020b, s. 243–275).

EU setter standarden for god, fremtidig bærekraftsrapportering, i november 2022 ble det vedtatt et nytt direktiv, Corporate Sustainability Reporting Directive (heretter kalt CSRD eller bærekraftsdirektivet). Formålet er å sikre sammenlignbar informasjon og forbedre kvaliteten i bærekraftsrapporteringen. De nye kravene vil bli innført fra og med regnskapsåret 2024 for de første som blir rapporteringspliktige. I løpet av mai 2023 skal verdipapirlovutvalget utrede norsk gjennomføring av direktivet. Finansdepartementet har uttalt at målsettingen er at de nye reglene skal tre i kraft samtidig med EU (Revisorforeningen, 2023).

Gjennom vårt arbeid med prosjektoppgaven, er det en rekke spørsmål vi søker å finne ut av. Hvordan vil det nye regelverket påvirke virksomhetsstyringen? Hva er nåværende status og hvilke forberedelser må gjøres for å etterleve nye krav? Hvilke konsekvenser vil regelverket få for selskapene; og er det rapportering kun for rapporteringens skyld? Hvilke konsekvenser kan det få å ikke starte forberedelser nå?

Vi har valgt å sette søkelys på hvordan nye krav til rapportering av bærekraftsinformasjon vil berøre norske selskapers virksomhetsstyring. Vår innfallsvinkel vil være basert på alle deler av virksomhetsstyringen der strategi, struktur, risikoforståelse/håndtering, etterlevelse og rapportering vil bli belyst.

I oppgaven benyttes begrepet bærekraftsrapportering hyppig. Når vi anvender dette begrepet så mener vi alle former for rapportering som angår bærekraft, samfunnsansvar og ikke-finansiell informasjon.

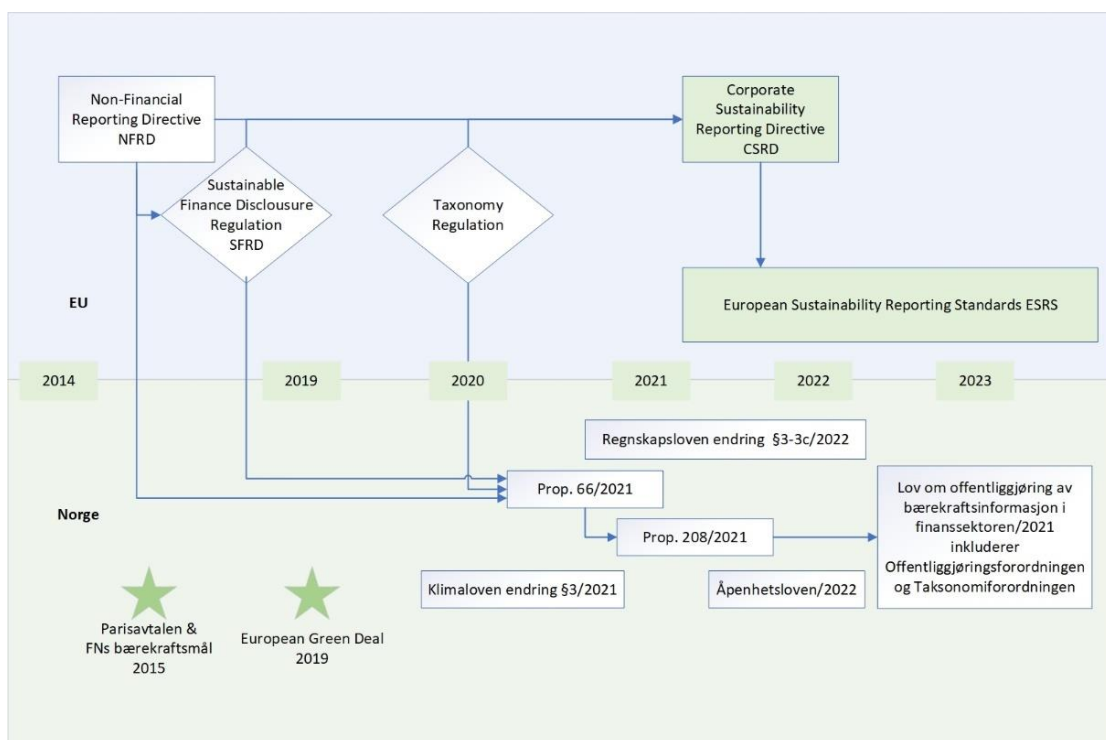
2 Forsknings spørsmål

Hvilke konsekvenser vil EUs bærekraftsdirektiv ha på norske selskapers virksomhetsstyring?

Hva er selskapenes nåværende status og hvordan bør de forberede seg?

3 Bærekraft

CSRD bygger på en rekke initiativ og rettsakter. Vi vil i det neste kapittelet gjennomgå tidligere hendelser som har resultert i en økt oppmerksomhet på klima og miljø. Som en del av EØS-avtalen vil Norge bli påvirket av EUs direktiver. Dette skjer ved at direktivene blir gjennomført i Norge gjennom lov- eller forskriftsvedtak (Regjeringen, 2023). Oppgaven tar kun med et utvalg av de viktigste initiativ og rettsakter som om har bidratt til utviklingen av CSRD.

Figur 1 Sammenheng mellom EU direktiver og norsk lovverk

3.1 Vår felles framtid

Bærekraft er et begrep som har sine røtter tilbake til 1972 da FNs første miljøkonferanse ble arrangert. I 1987 ble FN-rapporten «Vår felles framtid» (World Commission on Environment and Development, 1987) utarbeidet av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, under ledelse av Gro Harlem Brundtland. Det var i denne rapporten, også kjent som «Brundtland-rapporten», at uttrykket «bærekraftig utvikling» ble introdusert og satt på agendaen på Rio toppmøtet i 1992. Ifølge FN defineres bærekraftig utvikling som «en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (FN, 2021). Brundtland-kommisjonen forsøkte å finne løsninger på både miljø- og fattigdomsutfordringer og ifølge FNs nettsted står det at rapporten regnes som en viktig milepæl i måten medlemslandene håndterte utviklings- og miljøspørsmål.

3.2 Parisavtalen- det grønne skiftet vil komme

Parisavtalen representerer en internasjonal avtale satt i kraft 4. november 2016, og har som formål å sikre at alle verdens nasjoner samarbeider for å begrense klimagassutslipp. Hver nasjon er pålagt å utvikle en nasjonal plan som beskriver deres tiltak for å kutte klimagassutslipp, og disse planene skal revideres hvert femte år fra og med 2020. For hver revisjon skal målene være mer ambisiøse, og fra og med 2023 skal alle land rapportere status hvert femte år (FN, 2020). Målet er at temperaturen på kloden ikke skal stige mer enn 1,5 grad, og maksimalt 2 grader. Parisavtalen vil bidra til bærekraftig utvikling ved å øke tilpasningskapasiteten, styrke samfunnets robusthet og redusere sårbarheten for klimaendringer (Astrid Arnslett, 2015). Implementering av Parisavtalen og reduksjon av klimagassutslippene vil være en betydelig faktor for å nå FNs bærekraftsmål.

3.3 FNs mål for bærekraftig utvikling

Parisavtalen og FNs bærekraftsmål har flere likhetstrekk og målsetninger som er gjensidig forsterkende. Der Parisavtalen har hovedfokus på å redusere klimagassutslipp, har FNs bærekraftsmål en helhetlig tilnærming innenfor økonomisk, sosiale og miljømessig bærekraft, og det er den gjensidige avhengigheten mellom disse tre dimensjonene som avgjør om en utvikling kan karakteriseres som bærekraftig (FN, 2021). FNs bærekraftsmål fra 2015 representerer en forlengelse av arbeidet tilbake i 2000, da FNs tusenårsmål ble vedtatt (Kjetil Nordahl, 2015). Ved å bygge videre på tusenårsmålene, representerer FNs bærekraftsmål en forpliktelse fra verdenssamfunnet til å arbeide sammen mot en felles visjon om en mer bærekraftig og rettferdig verden: «FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. FNs bærekraftsmål består av 17 mål og 169 delmål. Målene skal fungere som en felles global retning for land, næringsliv og sivilsamfunn» (FN, 2021).

Figur 2 (FN, 2021)

FN trekker frem at et av hovedprinsippene i bærekraftmålene er «Leaving no one behind» som innebærer å prioritere de mest sårbare gruppene eks.

funksjonshemmede, flykninger, minoriteter og jenter.

Rapport om bærekraftig utvikling fra februar 2022 viser at Norge scorer 82,3% og er god vei til å oppfylle bærekraftmålene, men det gjenstår fortsatt en del arbeid, da spesielt innen klimagassutslipp, ressursbruk, forbruk og natur (Jeffrey D. Sachs et al., 2022, s. 14). For mål 13 «Stoppe klimaendringene» trekker Regjeringen

frem i rapporten «Mål med mening – Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030» (Meld. St. 40 (2020–2021), 2020, s. 138–139) at: «det må utarbeides et helhetlig system for måling og evaluering av effekt av innsats og klimatilpasningstiltak, samt at det må legges til rette samarbeid mellom næringslivet, nasjonale og regionale myndigheter for innsamling av data og kommunikasjon om fysisk klimarisiko og tiltak».

3.4 European Green deal (EGD)

Europas grønne giv (EGD) er EUs strategi for å bli det første klimanøytrale kontinentet innen 2050. Strategien ble presentert 11. desember 2019 og mange initiativ og regelverk har blitt innført siden den gang. CSRD er en viktig del av det å legge til rette for en grønn omstilling i tråd med FNs bærekraftsmål og EGD. Målet med strategien er å sikre en mer bærekraftig og sirkulær økonomisk utvikling med mindre forurensning og lavere klimagassutslipp, bedre helse, økt livskvalitet og nye arbeidsplasser (European Commission, 2023).

4 Utgangspunkt, lover og sammenheng

4.1 Dagens bærekraftsrapportering

Ved innføring av Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren og et rammeverk for bærekraftige investeringer i 2021 (Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren mv., 2021) har norske selskaper innen finanssektoren allerede begynt å rapportere på bærekraft. Loven inkluderer EU taksonomien og Offentliggjøringsforordningen (Sustainable Financial Direktive Reporting/ SFDR). Når det kommer til ikke-finansiell rapportering finner vi i regnskapsloven § 3-3c (Regnskapsloven, 2021), redegjørelse om samfunnsansvar, hvor

store foretak skal utarbeide en redegjørelse om samfunnsansvar som minst omhandler miljø, sosiale forhold, arbeidsmiljø, likestilling og ikke-diskriminering, overholdelse av menneskerettigheter og bekjempelse av korrupsjon og bestikkelser. Opplysningene skal gis i det omfang som er nødvendig for å forstå foretakets utvikling, resultat, stilling og konsekvenser av foretakets virksomhet.

Regnskapsloven § 3-3c ble oppdatert 1. juli 2022 for å sikre at Norske selskaper følger EUs Non-Financial Reporting Directive (NFRD), som i all hovedsak krever at selskaper inkluderer ikke-finansiell informasjon som miljøvern, sosialt ansvar og behandling av ansatte, respekt for menneskerettigheter, anti-korrupsjon og bestikkelser og mangfold i styresammensetningen (Directive 2014/95, 2014, s. 2). Mangelen på en felles standard gjør likevel at selskapene kan velge ut de områdene de er best på og skape et uriktig bilde av seg selv som bærekraftig, såkalt grønnvasking.

4.2 Klimaloven

All tekst i dette avsnittet er hentet fra Lov om klimamål (Klimaloven, 2021). Loven gjennomgikk endringer i 2020 og §3 fastsetter at innen 2030 skal klimagassutslippene reduseres med minst 50% fra nivået som ble målt i referanseåret 1990, en økning fra 40% i 2017-loven. I henhold til §4 andre ledd, skal klimagassutslippene i 2050 reduseres mellom 90-95%, som er en økning fra 80-95% i 2017-loven. Disse lovendringene kan ses i sammenheng med Parisavtalen og EGD, som er omtalt i tidligere avsnitt og er et viktig ledd i utviklingen av et bærekraftig samfunn.

4.3 Åpenhetsloven

Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, også kalt åpenhetsloven trådte i kraft 1. juli 2022 (Åpenhetsloven, 2021, paragr. 4). §4 i åpenhetsloven sier at «aktsomhetsvurderinger skal utføres regelmessig og stå i forhold til virksomhetens størrelse, virksomhetens art, konteksten virksomheten finner sted innenfor, og alvorlighetsgraden av og sannsynligheten for negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold». I korte trekk vil åpenhetsloven bidra til mer transparente virksomheter ved at de må offentliggjøre redegjørelse for aktsomhetsvurderinger og besvare informasjonskrav fra allmennheten (Åpenhetsloven, 2021). Ved å jobbe systematisk med åpenhetsloven har selskapene en unik mulighet til å forberede seg på å rapportere i henhold til EUs nye bærekraftsdirektiv.

4.4 EUs Taksonomiforordning

«Taksonomien for bærekraftig økonomisk aktivitet er et klassifiseringssystem som skal legge til rette for at finansmarkedene kanalisere kapital til lønnsomme bærekraftige aktiviteter og prosjekter» (Finansdepartementet, 2023b).

Formålet med taksonomien er å utvikle et system som kan hjelpe investorer og banker med å identifisere ekte grønne og bærekraftige prosjekter på en enklere måte (Jortveit, 2021). Videre har taksonomien som mål å integrere bærekraft som en del av virksomheters strategi og risikoarbeid. Regelverket er gjeldende for foretak av allmenn interesse, dvs. banker, forsikringsforetak og selskap som har

utstedt omsettelige verdipapirer i et regulert marked i et EØS land (Oslo Børs og Euronext Expand er de regulerte markedene i Norge), med mer enn 500 ansatte og over 20 mill. € i omsetning eller 40 mill. € i totale eiendeler (PwC, 2021).

Taksonomiforordningen er inkludert i Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren (se kapittel 4.0), og trådte i kraft 1. januar 2023.

4.5 Task Force for Climate- related Financial Disclosures - TCDF

TCDF (Task Force for Climate-related Financial Disclosures) ble opprettet for å gi et sett anbefalinger om hvilken informasjon selskaper bør dele med investorer, forsikringsselskaper og långivere sett opp mot risikoer knyttet til klimaendringer (TCFD, u.å.), og er et rammeverk for rapportering av klimarelatert risiko.

Arbeidet ble gjort på bestilling fra The Financial Stability Board (FSB) som er G20 landene (de 20 største økonomiene i verden, bestående av 19 land i tillegg til EU) sitt samarbeidsforum for finanstillsynsmyndighetene (Regjeringen, 2018a, s. 24). Rapporten «Klimarisiko og norsk økonomi» ble utarbeidet på vegne av Finansdepartementet og kom med en rekke anbefalinger for videre arbeid, bl.a. at det må bygges kunnskap og kompetanse om klimarisiko, myndighetene bør følge utviklingen internasjonalt og at TCFDs prinsipper for kartlegging og rapportering bør støttes (Regjeringen, 2018b, s. 141). I samme rapport trekkes det også frem anbefaling om å innlemme klimarisiko i bedriftens strategi og planleggingsarbeid.

4.6 Global Reporting Initiative – GRI

GRI er en internasjonal uavhengig standardiseringsorganisasjon som hjelper bedrifter, regjeringer og andre organisasjoner med å forstå og kommunisere deres påvirkning på problemstillinger som klimaendringer, menneskerettigheter og korrupsjon (GRI, u.å.). Formålet med GRI-standardene er å skape et felles språk for virksomheter og deres interessegrupper, hvor de økonomiske, miljømessige og sosiale konsekvensene av virksomhetenes drift kan kommuniseres og forstås.

Standardene er utformet for å forbedre sammenlignbarhet over landegrenser og sikre kvaliteten på informasjon om de påvirkningene virksomhetene har på omgivelsene (Regnskap Norge, 2019). Stadig flere virksomheter velger å benytte seg av GRI som rammeverk for sin bærekraftsrapportering i tillegg til å benytte seg av TCFD for å rapportere klimarisiko (Deloitte, 2022, s. 4).

4.7 Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD / Bærekraftsdirektivet

EUs bærekraftsdirektiv (CSRD) skal bidra til et mer bærekraftig og inkluderende system i samsvar med grønn og rettferdig omstilling av samfunnet og FNs bærekraftsmål (Directive 2022/2464, 2022). Direktivet har som formål å øke graden av offentlig tilgjengelig informasjon relatert til bærekraftsrisiko som påvirker selskapene, og hvilke effekter selskapene har på mennesker og miljø. Gjeldende rammeverk er ikke tilstrekkelig da selskapene rapporterer på ulike måter og ikke nødvendigvis gir sammenlignbar eller pålitelig informasjon. Behovet for bærekraftsinformasjon har økt i takt med markedets, investorers og andre interessenters bevissthet når det gjelder felles samfunnsansvar. Og gapet mellom investorers informasjonsbehov og rapportert bærekraftsinformasjon har blitt større de siste årene. Investorer har hatt varierende mulighet til å ta tilstrekkelig hensyn til bærekraftsrelaterte risikoer og muligheter i sine investeringsbeslutninger (Directive 2022/2464, 2022, avsn. 14).

Hovedelementene i CSRD;

- **Omfang:** direktivet vil i første omgang gjelde for børsnoterte foretak, bank, forsikring og kredittforetak som har minst 500 ansatte med en omsetning på mer enn 40 millioner euro eller en balanse på over 20 millioner euro, tilsvarende rapporteringspliktige for EU taksonomien.
- **Rapporteringskrav:** økt krav til hvilken informasjon som skal rapporteres og i tillegg må rapporteringen gjøres i henhold til obligatoriske standarder (se kapittel 4.8).
- **Dobbelt vesentlighet:** innebærer at selskaper må rapportere på hvilken påvirkning de har på miljøet eller menneskene rundt seg, og hvordan bærekraftsforhold påvirker selskapets mulighet for langsiktig verdiskapning.
- **Attestasjon:** bærekraftsinformasjonen må attesteres av en uavhengig tredjepart og skal i første omgang gis med moderat sikkerhet.
- **Eierskap:** informasjonen som publiseres skal være en del av styrets årsberetning og skal publiseres i et digitalt, maskinleselig format.

Et direktiv er en type rettsakt som brukes i EU lovgivningen, der nasjonale myndigheter kan avgjøre hvordan direktivets bestemmelser skal gjennomføres i nasjonal rett (Regjeringen, 2021). Det er Verdipapirlovutvalget som skal utrede norsk gjennomføring av direktivet og de har frist 15. mai 2023 for å levere sin utredning (Finansdepartementet, 2023a). Utredningen skal så på høring og det skal fremmes et lovforslag for Stortinget. Det er ingen indikasjoner på at direktivet ikke blir innført i norsk lovgivning og intensjonen er å følge EUs tidsplan for ikrafttredelse. Det vil si at første rapportering blir i 2025 for regnskapsåret 2024 for de største selskapene, i samsvar med overgangsreglene om en trinnvis innføring av direktivet. Trinn 1 er de store selskapene som er innenfor terskelverdiene beskrevet tidligere i avsnittet. De to neste gruppene blir rapporteringspliktige i 2026 og 2027 (for regnskapsårene 2025 og 2026). Denne oppgaven omhandler imidlertid bare de selskapene som er i trinn 1.

Vi ønsker avslutningsvis å oppsummere hvordan vi forstår de praktiske konsekvensene av CSRD:

- Nye krav introduseres for hvordan selskaper skal gi informasjon om strategi, mål, styrets og ledelsens rolle og hvordan de har identifisert informasjonen de rapporterer.
- Bærekraftige hensyn skal bli en integrert del av selskapets forretningsmodell og beslutningstaking.
- Det skal rapporteres på hele verdikjeden og gjøres aktsomhetsvurderinger i samsvar med prinsippet om dobbel vesentlighet.
- Kravet om attestasjon og valg av eventuell tredjepart for å bekrefte rapportene vil utgjøre en ny dimensjon for selskaper som ikke tidligere har hatt attestasjon. Styret og spesielt revisjonsutvalget vil få en utvidet oppgave med hensyn til attestasjon og tilsyn.
- Behovet for ny og økt kompetanse vil variere avhengig av hvordan man allerede jobber med bærekraftsrapportering. For selskaper som ikke har rapportert på bærekraft tidligere, vil det sannsynligvis være behov for en grundig gjennomgang av virksomheten og hvordan man skal møte kravene. Disse selskapene vil trolig ha behov for å ansette ny kompetanse eller leie inn ekstern ekspertise for å kunne gjennomføre og oppfylle kravene på en tilfredsstillende måte.

4.8 European Sustainability Reporting Standards - ESRS

Som nevnt tidligere, en sentral endring som følge av innføringen av CSRD, er at det skal fastsettes rapporteringsstandarder. Det er European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) som skal utvikle standardene. Første sett med utkast til standarder ble overlevert til EU-kommisjonen i november 2022 og de skal vedtas innen 30. juni 2023 (PwC, 2022).

Oppbyggingen kan sammenlignes med anerkjente standarder som for eksempel IIAs «Etske regler og standarder for internrevisjon» eller IFRS standardene som benyttes for finansiell rapportering. Hensikten med standardene er å gi en utdypende beskrivelse av CSRD for å unngå vesentlige forskjeller i bruk av rammeverket og rammeverkets målsetninger.

Det er til sammen foreslått 12 standarder hvor de to første er tverrgående (cross-cutting standards) bestående av ESRS 1 og ESRS 2. Underlagt disse to standardene er det 22 rapporteringskrav.

ESRS1 beskriver de generelle kravene og prinsippene som skal anvendes ved utarbeidelse av rapporten. ESRS 2 sier noe om hvordan selskapene skal rapporterer på sine vurderinger av strategi, styring og vesentlighetsanalyse. Eksempelvis vil en beskrivelse av selskapets dobbelte vesentlighet vil være underlagt ESRS 2. De 10 neste standardene er basert på de tre temaene miljø (E), sosiale forhold (S) og virksomhetsstyring (G) (EFRAG, 2022). Se figuren nedenfor for en mer detaljert beskrivelse av standardene.

Figur 3 (Revisorforeningen, 2022)

I tillegg er det skrevet 6 vedlegg som skal være veiledende for hvordan kravene skal gjennomføres (EFRAG, 2022). Totalt sett er det altså foreslått 137 rapporteringskrav i standardene. Det sier seg selv at selskapene har en jobb å gjøre, de må sette seg inn i kravene og gjøre omstillinger for å kunne rapportere i henhold til alle kravene. Revisorforeningen har startet Akademiet for Bærekraftsrapportering for å bistå selskapene med opplæringen rundt dette komplekse temaet (Revisorforeningen, 2022).

4.9 Tidligere studier av bærekraftsrapportering

I det påfølgende avsnittet ønsker vi å presentere to ulike studier som har undersøkt og diskutert kvaliteten på norske selskapers bærekraftsrapportering.

i. Deloitte – En temperaturmåling av bærekraftsrapportering til Norges 50 største virksomheter

Deloitte AS har de siste fire årene gjort en temperaturmåling av bærekraftsrapporteringen til de 50 største selskapene i Norge. Undersøkelsen gir en indikasjon på nåværende status i forhold til de som blir pliktig etter CSRD. Rapporten viser at norske selskapers bærekraftsrapportering øker i omfang og innhold og at det er et stadig mer prioritert område. Deloitte konkluderer likevel med at kvaliteten på rapporteringen ikke har endret seg sammenlignet med tidligere år og det er fortsatt for få selskaper som får sin bærekraftsinformasjon attestert av en tredjepart. Videre sier Deloitte at for kun et fåtall selskaper viser formelt at styret stiller seg bak bærekraftsinformasjonen (Deloitte, 2022, s. 9). Oppsummert vil vi nevne noen viktige funn fra undersøkelsen (Deloitte, 2022, s. 10–12):

- Uklar sammenheng mellom fastsatte mål, strategier og planer, og hva som faktisk ble rapportert. Mål om klimautslipp var mest rapportert, mens på andre ESG tema var det stor variasjon på målsetting.
- "Dobbel vesentlighet" var underkommunisert i utvalget av selskaper som ble undersøkt. Det er uklart om vesentlige temaer er prioritert fordi de utgjør en vesentlig negativ effekt på mennesker og miljø, eller fordi de utgjør en stor risiko/mulighet for selskapets verdiskaping.

- Flere og flere selskaper anvender rammeverk og de som rapporterer etter GRI eller TCFD har best forutsetninger for å møte de nye kravene.
- Mange selskaper bekrefter styrets ansvar for bærekraft, men kun et fåtall får informasjonen attestert av styret.
- Ingen av selskapene presenterer hvordan de sikrer god internkontroll på bærekraftsarbeid.
- Under halvparten av selskapene får sin bærekraftsrapportering attestert av en tredjepart.

ii. Finanstilsynet – Kartlegging av foretakenes bærekraftsrapportering

I september 2020 publiserte Finanstilsynet en undersøkelse om rapportering av bærekraft blant børsnoterte selskaper, der de evaluerte den informasjonen som ble rapportert og hvordan den ble presentert. Rapporten har fungert som grunnlaget for Finanstilsynets pågående tilsynsarbeid relatert til bærekraftsarbeid.

Ifølge Finanstilsynet vil god rapportering hjelpe interessenter med å evaluere selskapets eksterne påvirkning og hvordan bærekraft påvirker selskapets risikovurderinger og beslutningsprosesser (Finanstilsynet, 2020, s.2).

193 av 209 noterte foretak svarte på undersøkelsen denne undersøkelsen, noe som utgjorde en svarprosent på 92,3%.

Funnene i denne rapporten sammenfaller i stor grad med Deloitte sin undersøkelse, selv om formuleringene er noe forskjellig. De viktigste funnene kan oppsummeres på følgende måte:

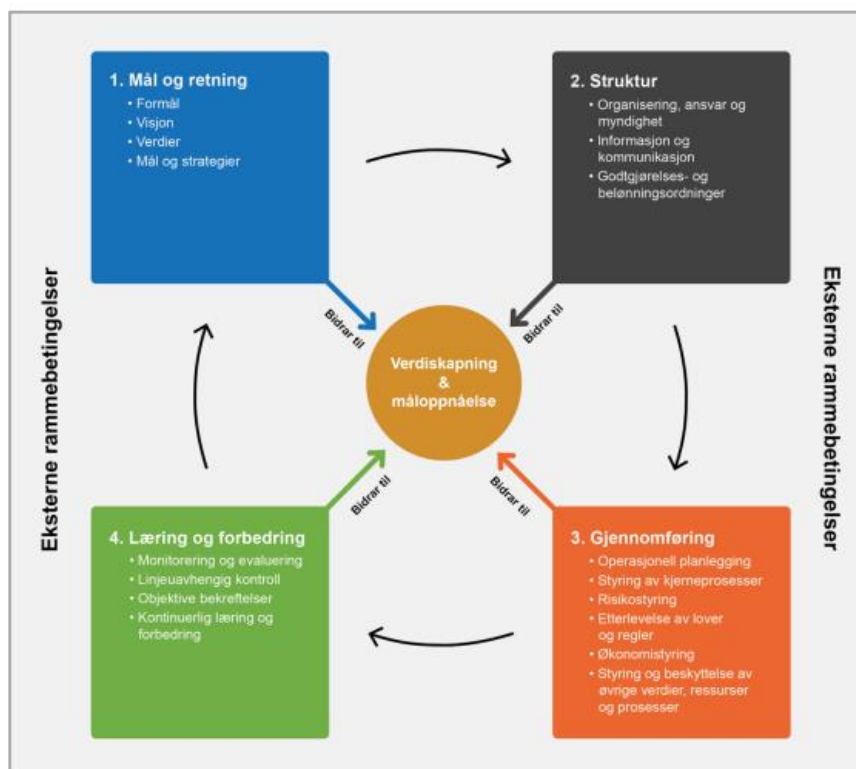
- 36 foretak rapporterer ikke på bærekraftsinformasjon.
- Kun 7 respondenter svarer detaljert på alle spørsmålene.
- Bærekraftstrategien er forankret i styret og ledelsen i mange selskaper.
- Begrenset informasjon tilgjengelig om vurderinger knyttet til risiko og vesentlighet.
- Finansielle konsekvenser av bærekraft og klimarelatert risiko blir sjelden rapportert.

Vi har videre i vår egen studie tatt utgangspunkt i disse to undersøkelsene som er gjort i henholdsvis 2022 og 2020. Det er interessant å se om vi i vår undersøkelse får sammenfallende funn og om det har vært en utvikling som gjør at selskapene er mer forberedt på å møte kravene i CSRD.

5 Governance

Det engelske begrepet governance eller corporate governance er et velkjent ord, men det finnes ikke en tilsvarende definisjon på norsk. Det nærmeste vil være å oversette det til virksomhetsstyring. IIAs veileder for virksomhetsstyring (IIA Norge, 2021, s. 5) sier dette om virksomhetsstyring:

Virksomhetsstyring dreier seg om å legge til rette for at ledelsen og andre ansatte skal kunne ivareta sitt ansvar og sine oppgaver for å nå virksomhetens mål, planlegge for god internkontroll og risikostyring, legge til rette for effektiv og hensiktsmessig drift med nødvendig oppfølging og rapportering, og etablere virksomme, uavhengige kontroller og bekreftelser.

Figur 4 Komponenter for virksomhetsstyring, (IIA Norge, 2021, s. 6)

IIAs figur ovenfor viser forholdene mellom eksterne rammebetingelser som sammen med selskapets mål og retning, struktur, gjennomføring, læring og forbedring skal bidra til selskapets verdiskapning og måloppnåelse.

Bærekraftsdirektivet er et eksempel på en slik eksternt rammebetingelse som selskapene må forholde seg til. Virksomheten kan i liten grad styre eller påvirke

disse rammebetingelsene, men de gir viktige føringer og forutsetninger for de valgene selskapet må ta. Det er derfor viktig med regelmessig og systematisk gjennomgang av de eksterne rammebetingelsene. Dersom avvik eller behov for justeringer, må konkrete tiltak iverksettes.

Virksomhetsstyring er en integrert del av alle aktiviteter i hele organisasjonen. Det handler om å etablere en helhetlig struktur som fremmer virksomhetens suksess. Etablert styre og ledelse skal sikre at virksomheten ivaretar relevante lovkrav, samt interessentenes behov. Veilederen sier videre at er god internkontroll og risikostyring er sentrale elementer i virksomhetsstyring, og må vurderes i strategi- og målprosesser i tillegg at den ivaretas i den daglige driften av selskapet for å sikre dens måloppnåelse (IIA Norge, 2021, s. 5). Mellom virksomhetsstyring, risikohåndtering og internkontroll går informasjon begge retninger, fra styret og ned i organisasjonen, og fra organisasjonen og videre opp til ledelse og styret. Styret har oversikt, gir retning og mandat til ledelsen som videre kan styre mot organisasjonens strategi og resultatoppnåelse (Anderson et al., 2022, Kapittel 3–5). Nøkkelkomponentene i virksomhetsstyring er forklart i IIAs Trelinjemodell (IIA Norge, 2021, s. 24) og blir utdypet ytterligere i neste kapittel.

Styret skal fungere som et kollegialt organ og bør være sammensatt av personer som har tilstrekkelig kompetanse, kapasitet og mangfold (Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse, 2021, s. 27).

5.1 Trelinjemodellen

Trelinjemodellen er en helhetlig styringsmodell som brukes for å sikre effektivt samarbeid, tydeliggjøre og forankre ansvar for å oppnå selskapets målsettinger. Modellen ble oppdatert i 2020 for å fokusere både på oppside- og nedsiderisiko og betegnes som The Three Lines Model – Trelinjemodellen (The Institute of Internal Auditors, 2020). Modellen forsøker å gi en helhetlig oversikt over funksjoner og aktiviteter og hvordan disse bør forholde seg til hverandre. Modellen tar også hensyn til samspillet mellom selskapet, aksjonærene og andre interessenter.

Det styrende organ er ansvarlig for selskapets visjon, mål og strategier og omfatter styret, toppledelsen og ofte et revisjonsutvalg. Ledelsen er ansvarlig for gjennomføringen og de ivaretar en hensiktsmessig og effektiv virksomhetsstyring basert på de retningslinjer styret beslutter. CSRD stiller krav til at selskapene skal redegjøre for rollen til selskapets administrasjon, ledelse og tilsynsfunksjoner knyttet til bærekraftsforhold, forretningsetikk og bedriftskultur, intern kontroll og risikostyring (Directive 2022/2464, 2022).

«The tone at the top» blir avgjørende for hvor godt man klarer å bygge en kultur som fremmer åpenhet, sørge for å ha kompetanse på bærekraftsområdet og utvikle systemer og prosesser for å ivareta dette.

Førstelinjen blir sett på som risikoeiere underlagt daglig leder og har utførende og operative arbeidsoppgaver. CSRD stiller krav til at selskapet rapporterer på alle ledd i verdikjeden. Førstelinjen i et selskap er ofte ansvarlig for å håndtere kundekontakt og samspillet med leverandører. Deres rolle er derfor av stor betydning når det gjelder implementeringen av bærekraftige praksiser.

Andrelinjen har ansvaret for å sikre risikostyring og etterlevelse (compliance) og de skal følge opp risiko for brudd på lover, forskrifter og retningslinjer. Det bør bemerkes at skillet mellom første- og andrelinjene ikke alltid er tydelig definert, funksjonene kan i mange tilfeller overlape hverandre.

Tredjelinjen, herunder internrevisjonen, har derimot en uavhengig rolle og bør rapportere direkte til styret eller revisjonskomiteen. Internrevisjonen skal kunne gi risikobaserte og objektive bekreftelser ved å evaluere og kontrollere de styrings- og kontrolltiltak som er etablert i virksomheten. I tillegg er eksterne bekreftelser viktige verktøy som brukes for å gi uavhengig bekreftelse på selskapets økonomiske situasjon, prosesser eller bærekraftsprestasjoner.

5.2 Risikoforståelse og -håndtering

COSO ERM (Enterprise Risk Management) og ISO 31000:2018 er de to mest anerkjente standardene for risikohåndtering. COSO ERM definerer risiko som «The possibility that events will occur and affect the achievement of a strategy and business objectives» (Anderson et al., 2022). Ifølge ISO 31000:2018 er risiko virkningen av usikkerhet knyttet til mål, og at formålet med risikostyring er å skape og beskytte verdi (Standard Norge, 2018). Styret skal påse at selskapet har god internkontroll og hensiktsmessige systemer for risikostyring, og det bør årlig foretas en gjennomgang av selskapets viktigste risikoområder (Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse, 2021, s. 35). For å oppnå suksess med risikostyring er det avgjørende at den ikke behandles som en enkeltisolert aktivitet. IIAs Veileder for virksomhetsstyring (IIA Norge, 2021, s. 14) understreker at god praksis er å ha en helhetlig tilnærming på risikostyring. Videre fremhever IIA at enhver risiko for manglende måloppnåelse ikke bare bør ses på i lys av «nedside risiko», men også inkludere «opp-side risiko».

CSRD krever at det skal opplyses om vesentlige effekter og risiko på hele verdikjeden. Dette innebærer at det skal gis en detaljert framstilling av hvordan bærekraftseffekter og -risiko håndteres, og hvordan disse er koblet til strategiske beslutninger (Deloitte, 2022, s. 11).

Selskapene må identifisere og vurdere risiko i virksomheten. De må gjennomgå hele verdikjeden og sørge for at de har systemer som kan bidra til å bedre kvaliteten til risikovurderinger, effektivisering av prosesser, effektivisere oppfølging av tiltak, samt at det kan bidra til bedre rapportering og kommunikasjon.

5.3 Internkontroll

COSO definerer internkontroll som «...en prosess, utført av en virksomhets styre, ledelse og øvrige ansatte, utformet for å gi rimelig sikkerhet for oppnåelse av målsettinger relatert til drift, rapportering og etterlevelse» (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2013, s. 3). Det er flere standarder som anvendes, en av de mest brukte er COSO Internkontroll – et integrert rammeverk (Internal Control Integrated

Framework/ICIF) (IIA Norge, 2013). Ifølge COSO ICIF består rammeverket av fem elementer; kontrollmiljø, risikovurdering, kontrollaktiviteter, informasjon og kommunikasjon og overvåkning. Til hvert element er det prinsipper som representerer den grunnleggende essensen i hver komponent. Ved å følge de 17 prinsippene vil virksomheten oppnå hensiktsmessig og effektiv internkontroll (IIA Norge, 2013, s. 6).

The Institute of Internal Auditors (IIA) har utarbeidet et rammeverk for internrevisjon, International Professional Practices Framework (IPPF) (IIA Norge, 2017, s. 23). Det er inspirert av COSO rammeverket, og er utviklet for å gi retningslinjer og standarder for internrevisjon og internkontroll. IPPF består av en obligatorisk del, og en del som består av anbefalinger. Den obligatoriske delen består av internrevisjonens formål, definisjon, kjerneprinsipper, etiske regler og standarder for profesjonell utøvelse av internrevisjon. Kort oppsummert kan man si at COSO ICIF er et rammeverk for internkontroll, mens IPPF er en standard for internrevisjon og internkontroll som følges av profesjonelle revisorer og revisjonsorganisasjoner. Begge har som mål å sikre at organisasjonene oppfyller sine målsetninger og opptrer i samsvar med lover og regler.

Styret og ledelsen setter tonen på toppen for viktigheten av internkontroll, inkludert forventninger til atferd. Internrevisjonen må bidra til at virksomheten opprettholder hensiktsmessige kontroller (IIA Norge, 2017, s. 23).

COSO publiserte 30.03.23 en studie med supplerende veiledning for organisasjoner for å oppnå effektiv internkontroll på bærekraftsrapportering, Internal Control Sustainability Reporting (ICSR), basert på ICIF rammeverket. Veilederen tar utgangspunkt i de samme prinsippene fra ICIF som er forklart og tolket for anvendelse på bærekraft, og vil fungere som støtte til selskapers reise mot å etablere og opprettholde et effektivt system for internkontroll av finansiell og bærekraftig forretningsinformasjon (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2023).

5.4 Compliance

I følge IIAs «Veileder for Compliancefunksjonen» knyttes compliance til etterlevelse av relevant lovverk, reguleringer både nasjonalt og internasjonalt, så vel som virksomhetens interne retningslinjer (IIA Norge, 2020). Strengere regelverk, økte krav og forventninger til åpenhet og samfunnsansvar gir store muligheter. Det kan også føre til negative konsekvenser, eks. tap av omdømme, manglende måloppnåelse, levedyktighet og konkurranseevne.

IIAs veileder trekker frem tre sentrale elementer i oppbyggingen av compliancefunksjonen, rolle og ansvar, organisering og compliance-aktiviteter. CSRD tydeliggjør styrets og spesielt revisjonsutvalgets rolle knyttet til bærekraftsrapportering. Den europeiske revisorforeningen har laget en guide for revisjonsutvalgenes forventede rolle og ansvar. Der trekkes det frem at revisjonsutvalget skal «overvåke selskapets interne kvalitetskontroll- og risikostyringssystemer og selskapets internrevisjon uten at det bryter med revisjonsutvalgets uavhengige rolle» og at de skal «overvåke prosessen knyttet til bærekraftsinformasjonen og sørge for at det rapporteres i henhold til relevant standard og gi anbefalinger eller forslag som sikrer integritet i rapporteringen» (Accountancy Europe, 2022).

Styrets sammensetning kan dermed bli viktig med tanke på inneha nødvendig kompetanse som kreves for å sikre det grønne skiftet, noe valgkomiteen bør være oppmerksom på (PwC, 2023, s. 12). I følge PWC vil styrets rolle og ansvar vil endre seg i takt med selskapets utvikling, og fra et styreperspektiv er det naturlig å ta utgangspunkt i de selskapsrettelige lovene.

Styrehandboken (PwC, 2023, s. 13) understreker at styret må være oppmerksom på utviklingen i internasjonale avtaler og EU-rett, herunder den betydelige økningen i krav til fremtidig bærekraftsrapportering.

Som beskrevet i kapittel 5.1 er compliancefunksjonen plassert i andrelinjen og rollen må være godt forankret i selskapets styre og ledelse. Det er det god praksis at compliancefunksjonen rapporterer faglig til selskapets ledelse, men at rollen bør ha en rett og en plikt til å rapportere jevnlig til styret (Liset, 2017).

5.5 Kultur, informasjon og kommunikasjon

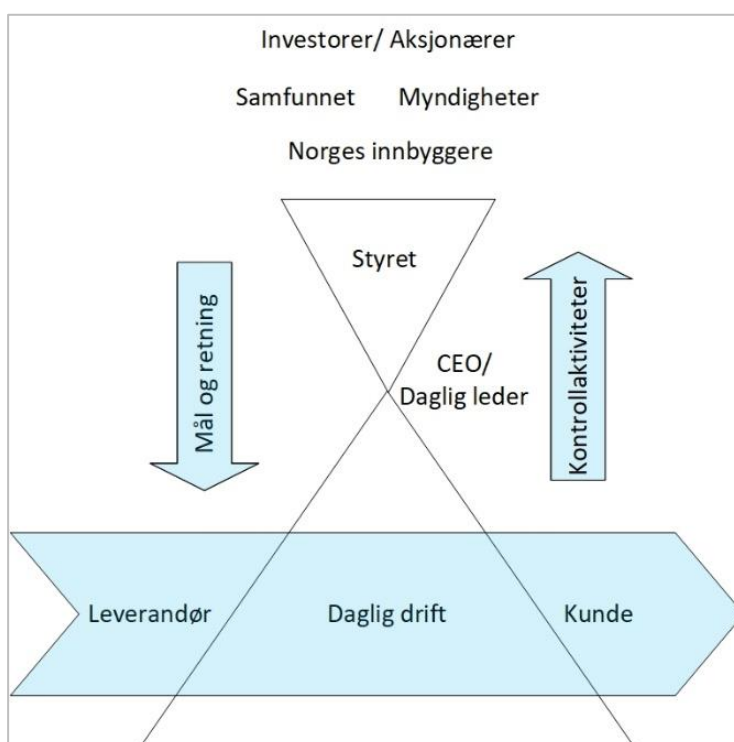
Dette kapitlet er basert på IIAs veileder for Virksomhetsstyring (IIA Norge, 2021):

Et selskaps verdier uttrykker hva virksomheten ønsker å stå for og danner grunnlaget for kulturbygging. Ifølge veilederen brukes verdier som samlebegrep for kjerneverdier, etikk, samfunnsansvar og åpenhet. Videre sier IIA at kjerneverdier representerer virksomhetens verdigrunnlag og hvordan disse defineres, kommuniseres og etterleves er avgjørende for bygging av virksomhetens kultur. Kjerneverdiene sier noe om hvordan virksomheten skal jobbe for å nå sine mål, en virksomhet skal også vise samfunnsansvar og opptre på en etisk forsvarlig måte. Hvordan de lever opp til samfunnets forventninger kan ha stor betydning for virksomhetens omdømme, måloppnåelse, konkurranseevne og levedyktighet. Samfunnets forventninger om at virksomheter vurderer risiko knyttet til bærekraft og miljø er et godt eksempel på dette. Styret og ledelsen bør ha en bevisst holdning til etikk, og balansere langsiktighet og samfunnsansvar fremfor kortsiktige økonomiske interesser.

Åpenhet innebærer at det skal være synlig hvordan beslutninger tas, hvordan aktiviteter gjennomføres og hvilke resultater som oppnås. Når det gjelder informasjon og kommunikasjon vil det som følge av CSRD føre til at bærekraftsinformasjon blir sidestilt med finansiell informasjon. IIA veilederen sier videre at relevant, pålitelig og tilstrekkelig kommunikasjon blir innhentet og kommunisert til rett tid. Informasjon må nå ut til de som kan ha nytte av den både i og utenfor virksomheten (IIA Norge, 2021, s. 12).

5.6 Prinsipal-agent teori

Dette kapitlet er basert på forskning fra Jensen og Meckling (Jensen & Meckling, 1976). Prinsipal-agent teorien utgjør en teoretisk ramme for å forstå og håndtere forholdet mellom prinsipal og agent. Prinsipal er den som eier ressurser og som engasjerer en agent, der agenten er den som utfører handlingene på vegne av prinsipalen. Teorien har til hensikt å identifisere, forklare og løse mulige problemer som kan oppstå mellom disse to aktørene. Sentralt i teorien er problemet knyttet til asymmetrisk informasjon som kan oppstå når partene har ulik informasjon og motstridene målsetninger, samt hvilke strategier som kan utvikles for å overvinne disse utfordringer. Når det gjelder bærekraftsrapportering vil selskapet typisk være agent, og myndigheter, investorer og samfunnet ellers være prinsipal. CSRDs krav om rapportering på hele verdikjeden, inklusive rapportering på dobbelt vesentlighet, vil være et viktig verktøy for å redusere informasjonsasymmetrien. Selskapets ledelse har inngående kunnskap og informasjon om selskapets påvirkning på miljømessig, sosiale og økonomiske forhold som prinsipalen ikke har.

Figur 5 Principal-agent modell (Presentert i forelesning i faget Governance; risikostyring, compliance og internrevisjon, 27. april 2023 av Prof. Flemming Ruud Ph.d. Statsautorisert revisor)

5.7 Rapportering

EUs nye krav til bærekraftsrapportering er som nevnt en del av en politisk pakke som skal sikre omstilling av økonomi og samfunn for å imøtekomme klima og miljøkrisen og FNs bærekraftsmål (EU, 2021). Dagens føringer som er gitt av regnskapsloven 3-3c gir generelle prinsipielle krav, mens de nye standardene ESRS som er utarbeidet av EFRAG vil pålegge selskaper å rapportere på et mer omfattende sett av detaljerte standarder. Formålet er ikke bare å samle mer tall og data, men å sikre at bærekraftsrapporteringen er relevant, dekkende og troverdig, samt å hindre grønnvasking.

PwC beskriver kjennetegn for god bærekraftsrapportering som følgende (PwC, 2023):

- Virksomheten informerer tydelig om sin virksomhetsstyring, sin strategi og sin vesentlighetsvurdering når det gjelder bærekraft. Det betyr at informasjonen er strategisk fokusert, tar utgangspunkt i kjerneprosesser og handler om måloppnåelse på kort og lang sikt.
- Virksomheten informerer tydelig om sine bærekraftsrelaterte retningslinjer, mål, ressursbruk, tiltak og handlingsplaner.
- Virksomheten måler og rapporterer prestasjoner konsistent.
- Informasjonen tar utgangspunkt i risiko og vesentlighet. Hvordan påvirker selskapet omgivelsene og hvordan påvirker omgivelsene selskapet.
- Sammenhengen mellom strategi, mål, risiko og oppnådde finansielle og ikke-finansielle resultater vises.
- Informasjon er ikke bare bakoverskuende, men også fremtidsrettet.
- Informasjon er ekte, sann og i størst mulig grad etterprøvable.

Økt fokus på vesentlighet, verdidrivere og risiko i ekstern rapportering ser ut til å bidra til økt innsikt, større oppmerksomhet fra styret og ledelsen, og danne grunnlag for bedre beslutninger. Transparens i ekstern rapportering kan altså bidra til å drive selskapet i positiv retning (PwC, 2023).

5.8 Modenhetsmodellen for virksomhetsstyring

Modellen har som hensikt å kartlegge hvilket nivå man ligger på i styringen av virksomheten, altså modenheten i virksomhetsstyringen (IIA Norge, 2022).

Modenhetsmodellen har fem ulike modenhetsnivåer; tilfeldig, påbegynt, etablert, videreutviklet og optimalisert, som bygger på de 17 komponentene som er identifisert i IIAs Veileder for Virksomhetsstyring (se figur 4. Komponenter for virksomhetsstyring, kap. 5 Governance).

Modellen kan brukes til å vurdere utvalgte tema eller komponenter (IIA Norge, 2022, s. 2) og kan være et nyttig verktøy for å evaluere nåværende status på bærekraftsarbeidet til virksomheten og identifisere områder for forbedring og utvikling.

6 Metode

«En metode er en framgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme fram til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder» (Ottar Hellevik, 2002, s. 12). En kvalitativ metode er «en studie der man fokuserer på mening og innhold mer enn bredde og omfang» som i kvantitative studier (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2022).

Vi har valgt en kombinert metode hvor en kvalitativ studie inngår som forundersøkelse av tema og blir lagt til grunn for en oppfølgende spørreundersøkelse og videre gav grunnlag for den påfølgende analysen. En kombinert metode kan hjelpe å bekrefte funn fra ulike kilder (Bowen, 2009, s. 28). Kvalitativ forskning innbefatter en rekke ulike metoder for datainnsamling som eksempelvis dokumentanalyse, intervjuer, observasjon og internettstudier. For å oppnå et grundig og helhetlig bilde har vi benyttet oss av flere metoder for datainnsamling som dokumentanalyse, spørreundersøkelse og innhenting av informasjon fra sekundærkilder.

6.1 Datainnsamling – Dokumentanalyse

Dokumentene som er anvendt i vår analyse er offentlige dokumenter, lover og andre rettsakter, relevante forskningsartikler, faglitteratur og dokumenter produsert av rådgivningsselskaper.

Vi har inndelt datainnsamlingen i tre hoveddeler:

- **Bærekraftsinitiativ:** i denne datainnsamlingen tar vi utgangspunkt i sentrale hendelser som er relevant for oppmerksomhet rundt klima og miljø, og som har resultert i nye lovkrav.
- **Sentrale lover og rettsakter:** disse er relevante og sentrale for å kunne forstå hva som endres ved det nye direktivet.
- **Virksomhetsstyring:** faglitteratur og sentrale standarder som er relevante innenfor virksomhetsstyring.

6.2 Spørreundersøkelse

Spørreundersøkelsen har blitt utformet med hensikt å utforske og samle inn informasjon om dagens status knyttet til bærekraftsrapportering for de største norske selskapene. Spørsmålene i spørreundersøkelsen tar utgangspunkt i CSRD kravene som beskrevet i kapittel 4.6.

Vår strategi innebar å opprette personlig kontakt med en representant fra hvert selskap før vi sendte ut undersøkelsen. Formålet med denne kontakten var å forklare bakgrunnen og hensikten med undersøkelsen, samt vise til betydningen av deres deltagelse. Utvalget består av de største selskapene i Norge som blir rapporteringspliktig for regnskapsåret 2024 (Kapital, 2021).

Vi kontaktet 110 selskaper og fikk aksept av 81 selskaper til å sende ut undersøkelsen. Av disse fikk vi 44 svar som gir en svarprosent på ca. 55 %. Spørreundersøkelsen ble sendt ut digitalt og det ble informert om hvordan vi skulle behandle og lagre data. Nettskjema, som driftes av Universitetet i Oslo, ble brukt til å gjennomføre undersøkelsen.

6.3 Sekundærdata- spørreundersøkelse i regi av andre

- Kartlegging av noterte foretaks bærekraftsrapportering (Finanstilsynet, 2020)
- Deloitte – en temperaturmåling av bærekraftsrapportering til Norges 50 største virksomheter (Deloitte, 2022)

6.4 Validitet og reliabilitet

Opgavens tilnærming er utforskende basert på et bredt utvalg av kilder. Alle anvendte relevante kilder har gitt oss et bilde av hvordan direktivet kan forstås og hvilke konsekvenser det vil ha for selskapene. Ved å kombinere dokumentanalyse, spørreundersøkelse og datainnsamling fra sekundærkilder, har vi forsøkt å oppnå en omfattende og valid innsikt i vår prosjektoppgave.

Når det gjelder gyldighet, i hvilken grad vi kan trekke slutninger ut fra vår undersøkelse, så kan vi si at vår undersøkelse dekker relativt få respondenter og er derfor ikke holdbar til å trekke slutninger. Derfor er det viktig for analysen og også benytte sekundærkilder for å understøtte våre funn.

6.5 Hypotese

- i. Norske selskaper har en jobb å gjøre for å imøtekomme de nye kravene, og må gjøre omfattende omstillinger i alle deler av virksomhetsstyringen.
- ii. De største selskapene er best rustet til å imøtekomme nye krav til rapportering av bærekraftsinformasjon.
- iii. De som allerede anvender rammeverk for bærekraftsrapportering har en fordel og vil muligens få en mykere overgang ved innføring av CSRD.

7 Analyse

Data som presenteres i analysekapittelet er basert på spørreundersøkelsen beskrevet i kapittel 6.2.

Vår spørreundersøkelse bygger på Finanstilsynets «Kartlegging av foretakenes bærekraftsrapportering» fra 2020 (Finanstilsynet, 2020), samt Deloitte sin rapport «Hvordan ligger norske selskaper an med bærekraftsrapportering?» fra 2022 (Deloitte, 2022). De tre undersøkelsene er ikke direkte sammenlignbare da utvalget av respondenter er noe ulikt. Finanstilsynet sin kartlegging gikk til 209 noterte foretak (193 respondenter), Deloitte tok utgangspunkt i de 50 største selskapene i Norge og vi fikk 44 respondenter av et utvalg på de 100 største selskapene. Når vi sammenligner svarene våre mot Finanstilsynets undersøkelse så ser vi en positiv trend. Dette kan ha sammenheng med at Finanstilsynets undersøkelse ble gjort før NFRD trådte i kraft i Norge. Både vår og Deloitte sin rapport konkluderer med at rapportering på bærekraft og anvendelse av ulike rammeverk øker i omfang.

Samtlige av våre respondenter oppgir at de rapporterer på bærekraftsinformasjon i dag. Selv om dette er et godt utgangspunkt, så sier det ingen ting om kvaliteten på rapporteringen. God kvalitet på rapporteringen setter investorer i stand til å ta hensyn til sosiale og miljømessige forhold som er relevante for deres investeringsbeslutninger. Det setter også andre interessenter i stand til å stille foretak til ansvar for sine valg og handlinger knyttet til samfunnsansvar (Fallan, 2020a, Kapittel 10). Som nevnt i kapittel 5.7 har vi sett at selskapene rapporterer på de områdene hvor de kan fremstille seg selv i et godt lys, også omtalt som grønnvasking. Direktivet skal forhindre nettopp dette og hovedformålet er at den informasjonen som gis skal være pålitelig, sammenlignbar og relevant. Kravet til attestasjon av bærekraftsinformasjonen vil ifølge KPMG bety at investorer, eiere og andre interessenter kan stole på at helheten stemmer (KPMG Norge, 2023). Vi vil videre i analysen ta utgangspunkt i komponenter for virksomhetsstyring som presentert i kapittel 5, figur 4.

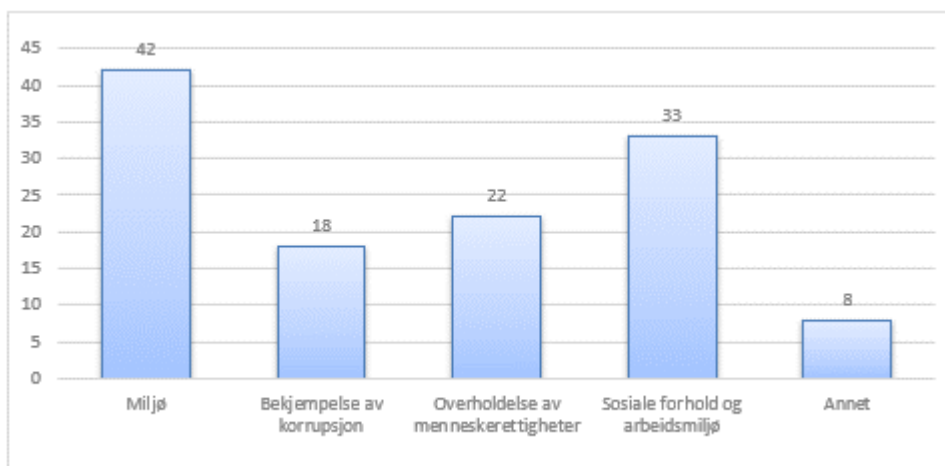
7.1 Mål og retning

For å nå målene knyttet til bærekraftsarbeid stiller direktivet krav til at bærekraft skal være en integrert del av selskapets strategi og forretningsmodell. En slik tilnærming kan ha betydning for selskapets måloppnåelse og omdømme.

Strategiene beskriver hvilke veivalg selskapene gjør for å nå sine mål og for å sikre en god forståelse av selskapets verdiskapning må det gis en tilstrekkelig beskrivelse av selskapets forretningsmodell.

Resultatene fra undersøkelsen viser at samtlige av de 44 respondentene har integrert bærekraft i selskapets strategi og forretningsmodell. Dette kan ses i sammenheng med taksonomiens mål om å inkludere bærekraftsinformasjon i strategi- og risikoarbeid (kapittel 4.3). Videre har 42 av selskapene etablert retningslinjer som integrerer bærekraft i den operative virksomheten. Dette betyr at 96% av respondentene har tatt konkrete skritt for å sikre en bærekraftig drift, noe som representerer en økning sammenlignet med Finanstilsynets undersøkelse fra 2020, der svarprosenten var på 76% (Finanstilsynet, 2020).

I henhold til CSRD kreves det etablering av Key Performance Indicators (KPIer) og målbare effektmål. Undersøkelsen viser at selskapene i svært stor grad har innført dette, med 42 av 44 selskaper som har KPI'er og målbare effektmål knyttet til miljøaspekter. Imidlertid oppfyller ingen av de 42 selskapene kommende krav i ESRS om å rapportere effektmål på alle vesentlige temaer, inkludert miljø, sosiale forhold og virksomhetsstyring. Det er ikke tilstrekkelig å kun måle på "riktige" KPIene, da EU stiller innholdsmessige krav til hvordan selskapene skal rapportere.

Figur 6 Hvilke tema er KPIene knyttet opp mot?

Deloitte trekker frem at tema som sirkulærøkonomi og menneskerettigheter har en stigende rapporteringstrend, sistnevnte som følge av Åpenhetsloven (Deloitte, 2022, s. 10). Dette samsvarer med våre funn. Vårt arbeid viser at rapportering av sosiale og styringsmessige forhold gjøres i varierende grad, og blir et område som selskapene må fokusere på for å imøtekomme kravene i direktivet.

Redegjørelse for sine retningslinjer og planer for å oppnå FNs klimamål er et annet krav som stilles. Vår undersøkelse viser at 77% av selskapene har etablert prosesser for dette per dags dato. Selv om dette er en forbedring sammenlignet med Finanstilsynets undersøkelse (71%), er dette noe selskapene må fortsette å jobbe med fremover.

7.2 Struktur

For å gjennomføre sine strategier og nå sine mål må selskapene ha en god struktur med velfungerende beslutningsprosesser, en klar fordeling av ansvar og myndighet, i tillegg til hensiktsmessige kommunikasjonsprosesser (Anderson et al., 2022, s. 3–6).

i. Roller og ansvar

98% av selskapene svarer at de har definerte roller og ansvar knyttet til bærekraftsarbeid. Vi ser gjennomgående i denne studien at mange av selskapene har kommet langt med å integrere bærekraftsarbeid i både strategi og store deler av virksomhetsstyringen. Våre respondenter er et utvalg av de helt største selskapene i Norge og svarene vil ikke nødvendigvis være representativ for alle selskapene som i første omgang blir berørt.

Når vi snakker om evne til omstilling og innovasjon, så leder som regel de små innovative selskapene an, men som studien til Hermundsdottir, Eide og Aspelund viser (Hermundsdottir et al., 2021), er det de store og etablerte selskapene som drar lasset når det gjelder bærekrafts implementering. Dette kan nok sees i sammenheng med at en omstilling krever stor ressursbruk og disse selskapene har tilstrekkelig med kapital.

ii. Incentiver

Incentivordninger kan være effektive for å øke motivasjon og et virkemiddel for å oppnå virksomhetens mål. I forskrift om retningslinjer og rapport om godtgjørelse (Forskrift om retningslinjer og rapport om godtgjørelse for ledende personer, 2020), står det at godtgjørelse knyttet til ledende personer skal innrapporteres. CSRD krever at det skal oppgis i bærekraftsrapporteringen dersom styret eller ledelse mottar belønninger knyttet til å fremme bærekraft. Svært få selskaper nevner hvordan styre og ledelse blir belønnet for å fremme bærekraft. Blant totalt 44 selskaper som ble undersøkt, oppgir 16 (36%) av dem å ha incentivordninger, og disse selskapene må være forberedt på å offentliggjøre de tilhørende dette. Til sammenligning fremkommer det i Deloitte sin undersøkelse at det kun er 24% som nevner ikke-finansielle KPI'er for å belønne styret og ledelse. Selv om det kan være ulemper med å innføre godtgjørelse, kan incentivordninger knyttet til bærekraft motivere selskapene til å ta ansvar for sitt miljømessig og sosiale fotavtrykk og føre til økt fokus på bærekraft.

7.3 Gjennomføring

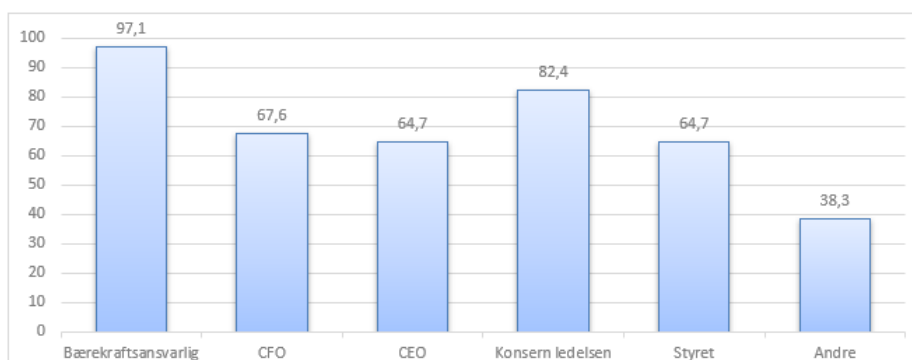
i. Klimarisiko

I vår undersøkelse svarer hele 80% av respondentene at de har inkludert informasjon om klimaendringer i sin rapportering. Dette samsvarer med funnene fra Finanstilsynets undersøkelse, der flertallet av selskapene har inkludert tilsvarende informasjon. Imidlertid påpeker Finanstilsynet at bare et fåtall selskaper har gitt detaljert informasjon om hvordan klimarisiko vil påvirke deres aktiviteter, forretningsmodell og resultater.

Finanstilsynet fremhever i sin rapport (Finanstilsynet, 2020, s. 20) at i en verden med økende oppmerksomhet rundt klimaendringer, er god rapportering på dette området avgjørende for å gjennomføre en omstilling til et lavutslippssamfunn. Det pekes også på at det mest utfordrende med bærekraftsdirektivet vil være å kvantifisere de finansielle konsekvensene av klimaendringer.

I tillegg påpeker Deloitte i sin undersøkelse at 72 % rapporterer på utslipp, men kun 18 % av respondentene rapporterer mål for å redusere utslipp (såkalt scope 3).

Bærekraftsdirektivet har videre satt klare krav til selskapene når det gjelder identifisering, håndtering og overvåking av klimarisiko og -muligheter. Selskapene skal gi opplysninger om involveringen til styret og ledelsen i denne prosessen.

Figur 7 Hvem er involvert i prosessen for å identifisere, håndtere og overvåke risikoer relatert til bærekraft?

På spørsmålet om hvilke nivåer som er involvert i prosessen med å identifisere, håndtere og overvåke bærekraftsrisikoer, viser svarene at de fleste selskapene inkluderer konsernledelse og bærekraftsansvarlig i dette arbeidet. Imidlertid varierer involveringen fra andre nivåer i organisasjonen.

ii. Dobbel vesentlighet i risikovurdering

Vesentlighetsanalyse er en viktig del av rapporteringen for å sikre at selskaper fokuserer på temaer som er avgjørende for deres påvirkning på miljø og samfunn, samt hvordan bærekraftsforhold påvirker selskapets langsiktige verdiskapning og muligheter. Fra NFRD ble innført i EU i 2013 har det vært pålagt å gjennomføre en vesentlighetsanalyse, men det har vært usikkerhet hvor omfattende og detaljert denne rapporteringen skal være i praksis.

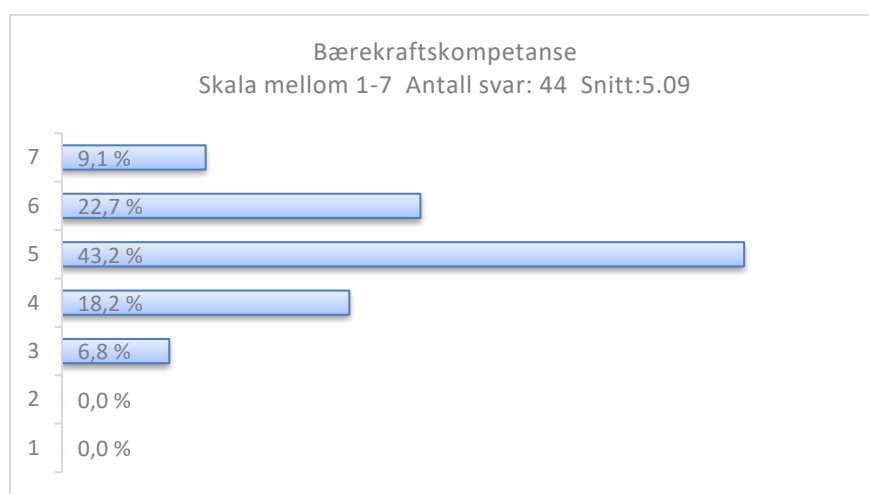
25% av respondentene i vår undersøkelse legger ikke til grunn dobbelt vesentlighet i sin risikovurdering. Disse må innarbeide en datadrevet tilnærming til dobbelt vesentlighet og tallfeste finansielle effekter av bærekraftsrisiko. Dette krever investeringer i nye teknologier og økt fokus på kvantifisering av økonomiske konsekvenser av bærekraftsrisiko.

Dersom de 75% av respondentene som sier de rapporterer dobbelt vesentlighet i dag følger NFRDs anbefalinger, vil de måtte påregne betydelig høyere detaljeringsgrad når CSRD blir innført.

iii. Kompetanse

I Veilederen for virksomhetsstyring (IIA Norge, 2021, s. 18) blir det beskrevet at selskaper bør implementere systematiske aktiviteter for å identifisere, rekruttere, utvikle og beholde nødvendig kompetanse for å oppnå sine mål. Sentralt i dette er behovet for å ha innsikt og forståelse for både nåværende og fremtidig kompetansebehov i hele virksomheten. CSRD stiller krav til styrets og ledelsens kompetanse, ansvar og eierskap til informasjonen som blir rapportert må tydeliggjøres.

Når det ble spurt om i hvilken grad styret og ledelsen har den nødvendige kompetansen for å håndtere selskapets bærekraftsarbeid (figur 8), ble gjennomsnittssvaret 5 på en skala fra 1-7, der 7 indikerer svært god kompetanse. Videre kan vi se at bare 4 (9.1%) av respondentene sier at deres styre og ledelse har svært god kompetanse. Kompetansen til styret og ledelse må forbedres for å sikre forståelsen og eierskapet til bærekraftsarbeidet, og dette samsvarer med Deloitte sine anbefalinger.

Figur 8 I hvilken grad besitter styret og ledelse kompetanse for å forvalte selskapets bærekraftsarbeid?

Deloitte's undersøkelse viser at kun 8 % av respondentene får sin bærekraftsinformasjon tydelig attestert av styret og at ingen av selskapene presenterer hvilken bærekraftskompetanse styret og ledelse besitter (Deloitte, 2022, s. 12).

iv. Internkontroll

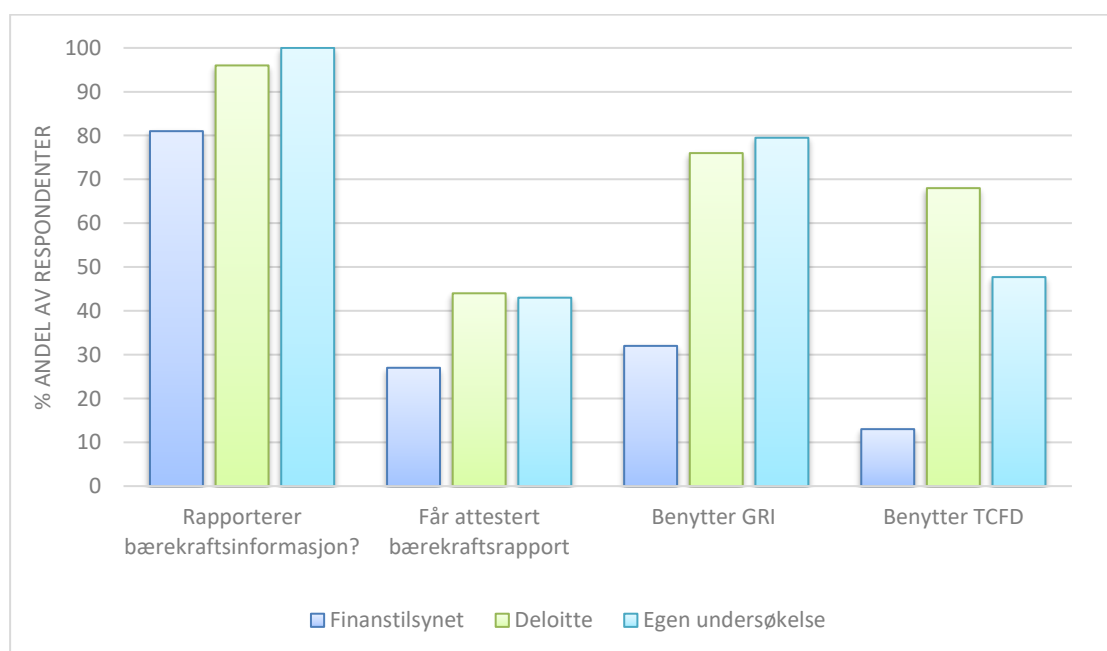
Ifølge de nye kravene skal selskapene redegjøre for hvordan de sikrer god internkontroll rundt bærekraftsinformasjon. Dette gir selskapene gode rutiner for oppfølging av målsettinger og forventet adferd. 17 av 44 respondenter svarer «nei» eller «vet ikke» på om selskapet rapporterer på hvordan de sikrer god internkontroll på bærekraftsinformasjon.

Dette kan være en indikasjon på at disse selskapene mangler en god internkontroll relatert til bærekraftsarbeid. Som nevnt må styret og ledelsen sette tonen på toppen for viktigheten av god internkontroll og forventninger til adferd.

ICIF sier at man bør sikre at kontrollansvar tildeles enkeltpersoner og sørge for å rekruttere, utvikle og beholde riktig kompetanse for å oppnå selskapets målsettinger (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2013). Internal Control Sustainability Reporting (ICSR), som beskrevet i avsnitt 5.3, vil kunne fungere som en god støtte for selskapene til å etablere og opprettholde en god internkontroll på området.

i. Rapportering

Bærekraftsdirektivet krever at informasjonen som legges frem rapporteres på lik linje med krav til finansiell informasjon. Samtlige respondenter rapporterer på bærekraftsinformasjon i dag, og de svarer at de benytter ett eller flere rammeverk.

Figur 9 Sammenstilling resultat fra Finansdepartementet (2021), Deloitte (2022) og egen spørreundersøkelse (2023)

Da Finanstilsynet gjennomførte undersøkelsen i 2021, var det til sammenligning 41% som ikke benyttet et konkret rammeverk for sin bærekraftsrapportering. Av rammeverkene som flest benytter, svarer 79,5% at de følger GRI og 47,7% svarer at de har forpliktet seg til anbefalingene fra TCFD.

I følge Deloitte er de som allerede rapporterer etter nevnte rammeverk bedre stilt til å møte de nye kravene, men de nye rapporteringskravene vil bli langt mer omfattende.

I vår undersøkelse svarer 57 % av respondentene at de mangler attestasjon av bærekraftsinformasjon, og dette sammenfaller med funn fra Deloitte sin rapport. Det nye kravet om attestasjon av tredjepart kan bidra til økt kvalitet på rapporteringen, mer objektiv og sammenlignbar informasjon. Ekstern verifikasjon vil også kunne bidra til å redusere informasjonsasymmetrien (ref. agent-teori) mellom interessenter og foretak, og dermed også sannsynligheten for opportunistisk atferd (Fallan et al., 2018). Et annet moment som vi ønsker å diskutere når vi snakker om kvalitet og sammenlignbar informasjon er kompleksiteten i de nye kravene som er foreslått.

ESRS kommer med hele 137 rapporteringsstandarder. Med en slik kompleksitet kan det bli en utfordring med sammenlignbarhet både for de som skal rapportere og de som skal attestere.

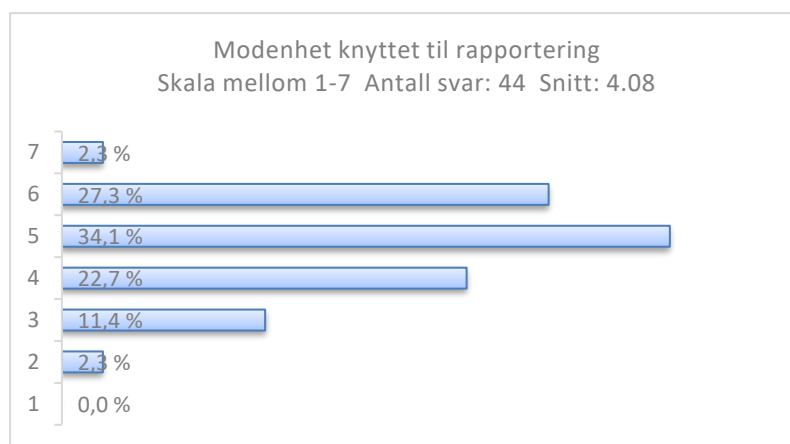
7.4 Læring og forbedring

i. Kontinuerlig forbedring

Rammebetingelser vil være i stadig endring, og det er derfor viktig med gode prosesser for kontinuerlig læring og forbedring for at virksomheter skal kunne stå sterkt rustet også i fremtiden (IIA Norge, 2021, s. 19). Læring og forbedring bør foregå på alle nivåer i virksomheten. CSRD er et eksempel på en rammebetingelse som selskapene må forholde seg til.

ii. Modenhhet

Avslutningsvis i undersøkelsen skulle selskapene rangere seg selv på en skala fra 1-7 for hvordan de ligger an i forhold til kravene for bærekraftsrapportering:

Figur 10 Egenevaluering modenhet knyttet til bærekraftsrapportering

Vi ser at det er store forskjeller på hvordan selskapene rangerer seg selv, noen mener de har en lang vei å gå for å oppfylle kravene til direktivet. Det er imidlertid flere av selskapene som rangerer seg selv høyt og vi kan derfor anta at bærekraft har vært en integrert del av virksomhetsstyringen i lang tid. Dette er likevel en subjektiv vurdering og vi kan bruke modenhetsmodellen for å rangere status basert på våre analyser.

Som beskrevet i kapittel 5.8 har modenhetsmodellen fem nivåer; tilfeldig, påbegynt, etablert, videreutviklet og optimalisert.

I analysen har vi sett at selskapene rapporterer bærekraftsinformasjon basert på gjeldende rammeverk og at bærekraft er integrert i selskapets strategi og forretningsmodell. De fleste av selskapene har etablerte retningslinjer som innlemmer bærekraft i den operasjonelle virksomheten og de har kvantifiserte KPI'er og tallfestede effektmål relatert til bærekraft.

Når det gjelder etablerte prosesser og hvilke nivåer som er involvert for å identifisere, håndtere og overvåke klimarisiko er det variasjon mellom selskapene. Dette gjelder også for i hvilken grad styret eller ledelsen besitter tilstrekkelig kompetanse for å forvalte ansvaret for selskapets bærekraftsarbeid. Våre analyser viser også variasjon i svarene når det gjelder krav til innhold i selve rapporteringen.

Basert på modenhetsmodellen kan vi plassere selskapene i vår undersøkelse på nivået etablert, altså et sted midt på treet. Dette betyr at selskapene har tilfredsstillende virksomhetsstyring og at de arbeider systematisk med forbedringstiltak. Denne vurderingen samsvarer også med hvordan selskapene har rangert seg selv i undersøkelsen.

Det er verdt å merke seg at selskapene i undersøkelsen tilhører gruppen av store og veletablerte selskaper. Selv de må gjøre omstillinger for å møte kravene som er satt, men de er sannsynligvis bedre rustet sammenlignet med mindre selskaper. Dette indikerer at det fortsatt er mange selskaper som har en betydelig jobb å gjøre for å oppnå målene for rapportering av 2024 tall.

I neste kapittel, som fokuserer på veien videre, gir vi våre anbefalinger om hvordan vi mener selskapene best kan forberede seg på å møte kravene i CSRD.

8 Anbefalinger

Som vi har sett gjennom vårt arbeid er det mange som har en lang vei å gå, og det er mye som må på plass for å etterleve de nye kravene. En av hovedutfordringene vil være å planlegge for hvordan selskapene skal håndtere og sikre gode nok rutiner som gir tilstrekkelig god kvalitet allerede for regnskapsåret 2024.

Våre forslag til hvordan selskapene kan forberede seg:

- Kartlegge nåværende rapporteringspraksis for å avdekke hva som må endres for å oppfylle de nye kravene.
- Etablere en tydelig tone på toppen når det gjelder forventninger, ambisjoner og målsettinger knyttet til bærekraftsarbeid.
- Vurdere styrets sammensetning for å sikre tilstrekkelig kompetanse, samt utvikle og forbedre bærekraftskompetanse hos styret og ledelse.
- Sikre at styret og ledelse ansvarliggjøres og at bærekraft blir innarbeidet i selskapets styringsstrukturer.
- Sørge for at det er etablert roller, ansvar og myndighet knyttet til bærekraftsarbeidet. Selskapet må ansette, utvikle og beholde rett kompetanse.
- For å sikre at bærekraftsinformasjonen er relevant, pålitelig og tilstrekkelig må selskapene gjøre en betydelig datainnsamling. Systemer for å ivareta dette må på plass så raskt som mulig.
- Påse at de har gode nok prosesser og systemer for å ivareta kravet om dobbelt vesentlighet.
- Etablere god internkontroll og kvalitetssikring av data slik at informasjonen som rapporteres oppfyller de kvalitetskravene som kreves for å bli attestert av tredjepart.

9 Konklusjon

Selv om bærekraftsrapporteringen frem til i dag har basert seg på anerkjente frivillige rammeverk og trender, har det vært mindre vektlagt om informasjonen har holdt høy kvalitet og relevans for brukeren av den. Fremover vil bærekraftsrapportering bli regulert og definert av myndighetene, ledet an av EU. Studien vår viser at et utvalg av de største norske selskapene er godt i gang med arbeidet for å imøtekomme de nye kravene, men at det fortsatt er mye arbeid igjen på enkelte tema. De selskapene som i dag rapporterer i henhold til GRI og TCFD er best forberedt til å møte nye krav.

Direktivet krever at bærekraftsinformasjon skal inngå i årsberetningen og attesteres av en tredjepart. Vår gjennomgang viser at det fortsatt er få selskaper som har dette på plass. En attestasjon skal bidra til at informasjonen som rapporteres er pålitelig og sammenlignbar.

Det også er manglende internkontrollaktiviteter relatert til bærekraft. Selskapene skal inkludere bærekraft i sine styringsstrukturer og sikre at styret og ledelse besitter riktig kompetanse til å stille seg bak dette. Undersøkelsen vår viser at de fleste respondentene allerede har innarbeidet bærekraft i sin strategi og forretningsmodell, mens på styre/ledelsens kompetanse, involvering og eierskap til informasjonen er det noe varierende resultat. Vi ser at kun et fåtall av selskapene får bærekraftsrapporten godkjent av styret.

Styret er ansvarlig for å sette og følge opp selskapets mål, risikoprofil og strategier, derfor er tonen fra toppen avgjørende for å lykkes med dette arbeidet. EUs nye krav handler om at informasjonen som rapporteres på skal være sammenlignbar, relevant og troverdig. Det er ikke bare mer data, men innebærer mer omfattende og detaljerte krav. Respondentene våre svarer at de allerede måler og rapporterer på temaer som klima, sosiale forhold og arbeidsmiljø, men at det er noe manglende på eksempelvis natur, bekjempelse av korrupsjon og overholdelse av menneskerettigheter. Selskapene skal også gjøre rede for sin vesentlige bærekraftsrisiko og hvordan de påvirker samfunnet og forbrukere.

CSRD krever at vesentlighetsvurderingene skal bygge på hele selskapets verdikjede. Studien vår viser at på dette området er det mye gjenstående arbeid. Flertallet må innarbeide en analytisk tilnærming til dobbel vesentlighet og være forberedt på å håndtere bærekraftsrisiko og -effekter de står ovenfor. Avslutningsvis i vår studie ba vi selskapene å rangere seg selv på modenhet for å imøtekomme de nye kravene. Som modenhetsanalysen viser er det mye arbeid som gjenstår for å være klar til 2024 rapporteringen for enkelte av våre respondenter. Vi ser at de største leder an og vi antar at det med stor sannsynlighet vil være en mer omfattende omstilling for de mindre selskapene.

Hva betyr de nye kravene egentlig, og er det rapportering bare for rapporteringens skyld? Direktivet har fokus på at informasjonen skal bli mer sammenlignbar på tvers av selskaper og bransjer. Selskapene kan ikke lenger selv velge hva de ønsker å rapportere på og kravene vil bidra til at vi får en mer presis og analytisk resultatrapportering. Forbedret kvalitet på informasjonen vil kunne gi investorer bedre beslutningsgrunnlag for å hensynta sosiale- og miljømessige aspekter og vil kunne gi myndigheter og andre interessenter innsyn i foretakenes handlinger knyttet til å ta samfunnsansvar.

For å løfte kvaliteten på bærekraftsinformasjon må selskapene sørge for å jobbe systematisk med å utvikle prosesser og systemer, styrke kompetanse og løfte holdninger internt som fremmer åpenhet. Det er ikke bevist at bærekraftsrapportering gjør et selskap mer bærekraftig, men rapporteringen kan føre til en tydeligere forbindelse mellom ord og handling i hele verdikjeden som kan danne grunnlag for en mer bærekraftig virksomhet. Transparens i ekstern rapportering kan altså bidra i positiv retning og fremme virksomhetens suksess.

EUs bærekraftsdirektiv er en del av en politisk pakke som skal sikre en grønn og rettferdig omstilling av økonomi og samfunn. Ved siden av å bidra til dette, vil de nye kravene også kunne få en rekke andre konsekvenser for selskapene. En bærekraftig omstilling krever endringer på nesten alle områder av selskapenes virksomhetsstyring og vi ser av undersøkelsen vår at det er de største aktørene som er lengst fremme per i dag. For de selskapene som er mindre modne på området vil det sannsynligvis bli en mer omfattende omstilling. På kort sikt kan en slik omstilling føre til høyere kostnader for selskapet, men på lengre sikt viser

flere studier at det er en positiv sammenheng mellom bærekraftig strategi, lønnsomhet og verdiskapning (Hermundsdottir et al., 2021).

Vi konkluderer ikke dermed med at alle bærekraftstrategier er lønnsomme, men at på lengre sikt vil det grønne skiftet kunne gi selskapene forretningsmuligheter som kan overstige kostnadene ved omstillingen. Fordeler kan være eksempelvis økt omdømme, mer effektive produksjonsprosesser, redusert materialbruk og økte markedsandeler i markeder hvor bærekraft blir verdsatt og bidrar til økt konkurransefortrinn. Allerede i 1995 ble det påpekt av Porter & Linde at signaler fra internasjonale, europeiske og nasjonale myndigheter er at fremtidens næringsliv må være miljømessig bærekraftig, og aktører som starter omstillingen tidlig, kan posisjonere seg for betydelige konkurransefordeler i fremtiden (Porter & Linde, 1995).

Vedlegg

9.1 Spørreundersøkelse

Rapporterer selskapet bærekraftsinformasjon i dag?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	0	0%	0%
Ja	44	100%	 100%

Benytter selskapet noen av følgende rammeverk?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Annet	10	22.7%	 22.7%
Benytter ikke konkrete rammeverk	1	2.3%	 2.3%
Guidelines fra EU (Guidelines on non-financial reporting)	13	29.5%	 29.5%
TCFD (Taskforce on Climate-related Financial Disclosures)	21	47.7%	 47.7%
CDP (Carbon Disclosure Project)	16	36.4%	 36.4%
SASB (Sustainability Accounting Standards Board)	7	15.9%	 15.9%
GRI (Global Reporting Initiative)	35	79.5%	 79.5%

Er bærekraft integrert i selskapets strategi og forretningsmodell?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	0	0%	0%
Ja	44	100%	 100%

Har selskapet etablert retningslinjer som integrerer bærekraft i den operasjonelle virksomheten?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	2	4.5%	4.5%
Ja	42	95.5%	95.5%

Har selskapet kvantifiserte KPI'er og tallfestede effektmål relatert til bærekraft?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	2	4.5%	4.5%
Ja	42	95.5%	95.5%

Selskapets KPI'er knyttet opp mot:

Antall svar: 42

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Annet	8	19%	19%
Bekjempelse av korrupsjon	18	42.9%	42.9%
Overholdelse av menneskerettigheter	22	52.4%	52.4%
Sosiale forhold og arbeidsmiljø	33	78.6%	78.6%
Miljø	42	100%	100%

Belønnes styret og ledelse for å fremme bærekraft?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	6	13.6%	13.6%
Nei	22	50%	50%
Ja	16	36.4%	36.4%

Har selskapet etablert prosesser for å identifisere, håndtere og overvåke klimarisiko?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	10	22.7%	22.7%
Ja	34	77.3%	77.3%

Hvilke nivåer i selskapet er involvert i prosessen for å identifisere, håndtere og overvåke risikoer relatert til bærekraft?

Antall svar: 34

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Andre	13	38.2%	38.2%
Bærekraftsansvarlig	33	97.1%	97.1%
CFO	23	67.6%	67.6%
CEO	22	64.7%	64.7%
Konsernledelsen	28	82.4%	82.4%
Styret	22	64.7%	64.7%

Har selskapet lagt til grunn dobbel vesentlighet i sin risikovurdering?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	1	2.3%	2.3%
Nei	10	22.7%	22.7%
Ja	33	75%	75%

I hvilken grad besitter styret og ledelse kompetanse til å forvalte ansvaret for selskapets bærekraftsarbeid?

Antall svar: 44 Snitt: 5.09 Median: 5

Svar	Antall	% av svar	
7	4	9.1%	9.1%
6	10	22.7%	22.7%
5	19	43.2%	43.2%
4	8	18.2%	18.2%
3	3	6.8%	6.8%
2	0	0%	0%
1	0	0%	0%

Har selskapet definerte roller og ansvar knyttet til bærekraftsarbeid?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	1	2.3%	2.3%
Ja	43	97.7%	97.7%

Har selskapet gjort rede for klimaendringer i sin rapportering?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Nei	9	20.5%	20.5%
Ja	35	79.5%	79.5%

Rapporterer selskapet hvordan de sikrer god internkontroll på bærekraftsinformasjon?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	2	4.5%	4.5%
Nei	15	34.1%	34.1%
Ja	27	61.4%	61.4%

Er selskapets bærekraftsinformasjon attestert?

Antall svar: 44

Svar	Antall	% av svar	
Vet ikke	0	0%	0%
Ikke attestert	13	29.5%	29.5%
Attestert av styret /ledelse	12	27.3%	27.3%
Attestert av ekstern tredjepart	9	20.5%	20.5%
Attestert av ekstern revisor	18	40.9%	40.9%

EU's nye krav til bærekraftsrapportering er en del av en politisk pakke som skal sikre omstilling av økonomi og samfunn for å håndtere klima- og miljøkrisen. Ranger nåværende status for ditt selskap.

Antall svar: 44 Snitt: 4.80 Median: 5

Svar	Antall	% av svar	
7	1	2.3%	2.3%
6	12	27.3%	27.3%
5	15	34.1%	34.1%
4	10	22.7%	22.7%
3	5	11.4%	11.4%
2	1	2.3%	2.3%
1	0	0%	0%

9.2 Litteraturliste

Accountancy Europe. (2022, april). *Revisjonsutvalget og bærekraft*. Den norske Revisorforeningen.

<https://www.revisorforeningen.no:443/fag/nyheter/revisjonsutvalget-og-barekraft/>

Anderson, U. L., Head, M. J., Ramamoorti, S., Riddle, C., Salamasick, M., & Sobel, P. J. (2022). *Internal auditing: Assurance & advisory services* (Fifth edition.). Internal Audit Foundation.

Astrid Arnslett. (2015, desember 12). *Parisavtalen—Hva ble egentlig vedtatt?* CICERO.

<https://cicero.oslo.no/no/artikler/undefined/no/artikler/parisavtalen-hva-ble-egentlig-vedtatt>

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.

<https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2013). *Internal Control—Integrated Framework (2013)*.

<https://www.coso.org/sitepages/internal-control.aspx?web=1>

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2023). *Achieving Effective Internal Control Over Sustainability Reporting”*

(ICSR) Supplemental Guidance. [https://www.coso.org/SitePages/COSO-Releases-New-\(ICSR\)-Supplemental-Guidance.aspx?web=1](https://www.coso.org/SitePages/COSO-Releases-New-(ICSR)-Supplemental-Guidance.aspx?web=1)

De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2022, september 6). *Kvalitativ metode*. Forskningsetikk.

<https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/metoder/kvalitativ-metode/>

- Deloitte. (2022, oktober 18). *Hvordan ligger norske selskaper an med bærekraftsrapportering? En tempraturmåling av Norges 50 største selskaper*. Deloitte Norway.
<https://www2.deloitte.com/no/no/innsikt/rapporter/barekraft/barekraftsrapportering-i-norske-selskaper.html>
- Directive 2014/95. (2014). *Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups* (2014/95/EU). EUR-Lex.
<http://data.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj/eng>
- Directive 2022/2464. (2022). *DIRECTIVE (EU) 2022/2464 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting* (Nr. 2022/2464). EUR-Lex.
<http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng>
- EFRAG. (2022). *First Set of draft ESRS*. <https://www.efrag.org/lab6#subtitle1>
- EU. (2021, juli 14). *A European Green Deal*.
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- European Commission. (2023, 16). *A European Green Deal*.
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- Fallan, E. (2020a). Attestasjon av rapportering om sosiale og miljømessige forhold i Norge og internasjonalt – kort blick på historie, standarder og

- praksis. I *Aktuelle temaer i regnskap og revisjon* (s. 277–319). Cappelen Damm Akademisk/NOASP. <https://doi.org/10.23865/noasp.112.ch10>
- Fallan, E. (2020b). Bruk av informasjon fra foretaks miljørapportering til ressursallokerings- og kontrollformål. I *Aktuelle temaer i regnskap og revisjon* (s. 243–275). Cappelen Damm Akademisk/NOASP. <https://doi.org/10.23865/noasp.112.ch9>
- Fallan, E., Antonsen, S., Fallan, L., & Olsen, T.-E. (2018). Abolition of Statutory Audit Obligation of Small Limited Liability Companies in Norway. Should Tax Evasion Inclined Industries be Accepted? *International Journal of Accounting and Taxation*, 6. <https://doi.org/10.15640/ijat.v6n1a2>
- Finansdepartementet. (2023a, mars 28). *Utredning om bærekraftsrapportering overleveres i mai* [Nyhet]. Regjeringen.no; regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/utredning-om-barekraftsrapportering-overleveres-i-mai/id2968831/>
- Finansdepartementet. (2023b, april 11). *Taksonomien for bærekraftig økonomisk aktivitet* [Redaksjonellartikkel]. Regjeringen.no; regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/finansmarkedene/taksonomien-for-barekraftig-okonomisk-aktivitet/id2924859/>
- Finanstilsynet. (2020, september 2). *Kartlegging av noterte foretaks bærekraftsrapportering*. Finanstilsynet. <https://www.finanstilsynet.no/>
- FN. (2020, desember 22). *Parisavtalen*. <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/parisavtalen>
- FN. (2021, oktober 28). *Bærekraftig utvikling*. <https://www.fn.no/tema/fattigdom/barekraftig-utvikling>

Forskrift om retningslinjer og rapport om godtgjørelse for ledende personer.

(2020). *Forskrift om retningslinjer og rapport om godtgjørelse for ledende personer* (FOR-2020-12-11-2730). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-12-11-2730>

GRI. (u.å.). *About GRI*. <https://www.globalreporting.org/about-gri/>

Hermundsdottir, Eide, & Aspelund. (2021, oktober 5). *Bærekraftig omstilling og konkurransekraft i norsk industri – hvem drar lasset?*

[https://nye.econa.no/faglig-oppdatering/medlemsbladet-magma/5-](https://nye.econa.no/faglig-oppdatering/medlemsbladet-magma/5-2021/barekraftig-omstilling-og-konkurransekraft-i-norsk-industri--hvem-drar-lasset/)

[2021/barekraftig-omstilling-og-konkurransekraft-i-norsk-industri--hvem-drar-lasset/](https://nye.econa.no/faglig-oppdatering/medlemsbladet-magma/5-2021/barekraftig-omstilling-og-konkurransekraft-i-norsk-industri--hvem-drar-lasset/)

IIA Norge. (2013). *COSO Internkontroll – et integrert rammeverk*

(sammendraget). <https://iia.no/product/internkontroll-et-integrert-rammeverk-sammendraget/>

IIA Norge. (2017). *Etiske regler og standarder for internrevisjon*.

<https://iia.no/product/standarder-for-internrevisjon/>

IIA Norge. (2020). *Veileder for Compliancefunksjonen*.

<https://iia.no/product/veilder-for-compliance/>

IIA Norge. (2021). *Veileder for virksomhetsstyring*.

<https://iia.no/product/veileder-for-virksomhetsstyring/>

IIA Norge. (2022). *Modenhetsmodell for virksomhetsstyring*.

<https://iia.no/product/modenhetsmodell-for-virksomhetsstyring/>

Jeffrey D. Sachs, Guillaume Lafortune, Christian Kroll, Grayson Fuller, & Finn

Woelm. (2022). *Sustainable Development Report 2022*.

<https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>

- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360.
- Jortveit, A. (2021, desember 6). *Ti ting du bør vite om EUs taksonomi og handlingsplan for bærekraftig finans*. <https://energiogklima.no/nyhet/ti-ting-du-bor-vite-om-eus-taksonomi-og-handlingsplan-for-baerekraftig-finans/>
- Kapital. (2021, juni 17). *Norges 500 største bedrifter*. <https://www.kapital.no/reportasjer/2021/06/17/7691018/norges-500-storste-bedrifter-er-en-viktig-temperaturmaler>
- Kjetil Nordahl. (2015, februar 10). *Tusenårsmålene og veien videre*. <https://www.fn.no/nyheter/tusenaarsmaalene-og-veien-videre>
- Klimaloven. (2021). *Lov om klimamål (klimaloven)* (LOV-2021-06-18-129). <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-06-18-129>
- KPMG Norge. (2023, april 27). *Signaturen som er gull verdt*. KPMG. <https://kpmg.com/no/nb/home/nyheter-og-innsikt/2023/04/signaturen-som-er-gull-verdt.html>
- Liset, P. (2017, mars 6). *Compliance – hva er god praksis?* <https://blogg.pwc.no/styringogkontroll/compliance-hva-er-god-praksis>
- Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren mv. (2021). *Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren og et rammeverk for bærekraftige investeringer* (LOV-2021-12-22-161). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-12-22-161>
- Meld. St. 40 (2020–2021). (2020). *Mål med mening—Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. Kommunal- og distriktsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-40-20202021/id2862554/>

Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse. (2021). *Den norske anbefalingen om eierstyring og selskapsledelse*. Norsk Utvalg for Eierstyring (NUES). <http://nues.no/eierstyring-og-selskapsledelse/>

Ottar Hellevik. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (7. utg.). Universitetsforlaget.

Porter, M. E., & Linde, C. V. D. (1995). Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 97–118. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.97>

Prop. 66 LS (2020–2021). (2020). *Endringer i verdipapirhandelloven og regnskapsloven mv. (Periodisk rapportering og direktivgjennomføring) og samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutninger nr. 293/2015 og nr. 39/2016 om innlemmelse av direktiv 2013/34/EU og direktiv 2014/95/EU* [Proposisjon]. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-66-ls-20202021/id2814751/>

PwC. (2021, desember 16). *Siste nytt om EUs taksonomi*. PwC. <https://www.pwc.no/no/pwc-aktuelt/siste-nytt-om-eus-taksonomi-.html>

PwC. (2022, desember 22). *Enighet om bærekraftsdirektivet (CSRD) – Hva betyr det for din virksomhet?* PwC. <https://www.pwc.no/no/pwc-aktuelt/enighet-om-baerekraftsdirektivet-csrd.html>

PwC. (2023, mars 8). *Styreboken 2023 | PwC Norge*. PwC. <https://www.pwc.no/no/publikasjoner/styreportalen/styreboken.html>

- Regjeringen. (2018a, desember 12). *Klimarisiko og norsk økonomi* [NOU].
Regjeringen.no; regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-17/id2622043/>
- Regjeringen. (2018b, desember 12). *NOU 2018: 17 Klimarisiko og norsk økonomi* [NOU]. Regjeringen.no; regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-17/id2622043/>
- Regjeringen. (2021, desember 6). *Direktiv* [Redaksjonellartikkel]. Regjeringen.no; regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/fakta-115259/ofte-stilte-sporsmal/id613868/>
- Regjeringen. (2023, mars 21). *Slik blir EØS-regelverk til* [Redaksjonellartikkel].
Regjeringen.no; regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/eos1/eos-regelverk/id686837/>
- Regnskap Norge. (2019, oktober 31). *Global Reporting Initiative – en kort innføring*. Regnskap Norge.
<https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/regnskap/global-reporting-initiative---en-kort-innforing/>
- Regnskapsloven. (2021). *Lov om årsregnskap m.v. (Regnskapsloven)* (LOV-2021-12-22-161). Lovdata. [https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56/KAPITTEL_3§3-3](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56/KAPITTEL_3%33-3)
- Revisorforeningen. (2022, september 19). *Kursdokumentasjon Akademiet for bærekraftsrapportering—Kull 1*. Den norske Revisorforeningen.
<https://www.revisorforeningen.no:443/kurs/kursdok1/2022/kursdokumentasjon-akademiet-for-barekraftsrapportering---kull-1/>
- Revisorforeningen. (2023, mars 28). *Nye regler om bærekraftsrapportering (CSRD) innføres fra 2024*. Den norske Revisorforeningen.

<https://www.revisorforeningen.no:443/fag/nyheter/nye-regler-om-barekraftsrapportering-fra-2024/>

Standard Norge. (2018, april 1). *NS-ISO 31000:2018*.

<https://www.standard.no/no/Nettbutikk/produktkatalogen/Produktpresentasjon/?ProductID=1002500>

TCFD. (u.å.). Task Force on Climate-Related Financial Disclosures (TCFD). *Task Force on Climate-Related Financial Disclosures*. <https://www.fsb-tcfd.org/about/>

The Institute of Internal Auditors. (2020, september 9). *The IIA's Three Lines Model: An update of the Three Lines of Defense*.

<https://www.theiia.org/en/content/position-papers/2020/the-iias-three-lines-model-an-update-of-the-three-lines-of-defense/>

World Commission on Environment and Development. (1987). *Vår felles framtid*.

I O. Dahl (Overs.), *Norbok*. Tiden norsk forlag.

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007080601018

Åpenhetsloven. (2021). *Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven)* (LOV-2021-06-18-99). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-06-18-99>